КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

Ч. 9.

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

ВЕРЕСЕНЬ 1933

CO-OPERATIVE REPUBLIK

UKRAINIAN MONTHLY REVIEW — LWIW POLAND

РІЧНИК VI

НА ОКРАЮ ДНІВ

НА ФРОНТ КООПЕРАТИВНИХ СВЯТ — АЛЕ НА НОВИЙ ЛАД!

Перед нами осіння кампанія свят кооперації. Хоч на погляд здавалось би, що „серед брязкоту зброї слід мовчати музам“ — то мимо того, а може саме тому ця кампанія повинна бути інтенсивною і енергійною. Тільки на відміну від старих свят, повних тріюмфального позвіння і побідних сурм — які вже навіть стали буденніти, а то й нудити — слід нам святкувати День Кооперації інакше, як це досі бувало.

Нехай наше свято не буде днем балачок — а більше днем діла. Установім ударний день прим. для збірки боргів, продуктів або уділів і закінчім цей день підсумком тої нашої праці.

Інші часи — інших треба матодів праці!

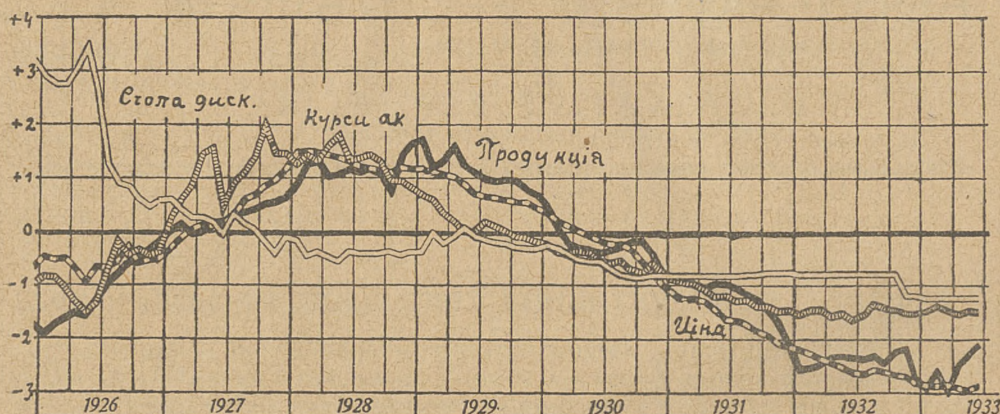
ДО СИТУАЦІЇ В ПОЛЬЩІ.

Коли ще тому 4 роки про „крізу“ говорилося, як про виїмкове економічне явище, то сьогодня вже всі так привикли до крізи, що вважають її наче нормальним часом, а навпаки, „ненормальним“ вважалиб те, що колись вважалося нормальним. І взагалі говорити на тему крізи вже стає не в моді: так вона всім збуденніла і остогидла. Оттим то й завмирає поволи інтерес до студіювання перебігу крізи. Та все таки не завадить хоч на переломі господарського сезону кинути оком на статистичні графікони, що унагляднюють цей перебіг хоч приблизно (бо правдивого образу відносин ще не дала ні одна статистика).

Низше даємо відбитку графічної таблиці з офіціяльного видання Поль. статистичного уряду — Konjuktura Gospodarcza № 2 за б. р. Грубша чорна поперечна лінія зясовує пересічний рівень за роки 1916—1931. Окремі криві представляють, оскільки від цього рівня відхилилися: дисконтова стопа, курси акцій важніших промислових підприємств та ціни (нескартелізовані). Як бачимо, з усіх елементів найвпертішу падаючу тенденцію мають ціни (що підриває екзистенцію головно хліборобів). (Таб. гл. на слід. сторінці вгорі).

НОВЕ „ДНО“ СВІТОВОЇ ДЕПРЕСІЇ.

Редактори газет люблять при кожнім новім спаді продукції або цін потішати своїх читачів, що вже осягнено „дно крізи“. Так сталося і цим разом, при публікації німецьких урядових підрахунків про стан світової торговлі. За тими підсумками загранична торгівля 52 головних країн в другому чвертьріччу 1933 р. осягнула цифру 22 міліярдів нім. марок, тоді як у відповідному чвертьріччу мин. року було 26 міліярдів.

Дисконтова стопа — відсоткова стопа в приватних банках. Курси — курси акцій 7 великих промисл. підприємтв. Продукція — загальний показчик промислового виробництва. Ціни — вказник перес. гуртових цін хліборобських продуктів та промисл. сирівців півфабрикатів, залежних від внутрішнього ринку і нескартелізованих (ціни скартелізованих виробів і держ. монополів, як відомо, держаться високого рівня і не падуть!).

РУЗВЕЛЬТОВА ДОВБНЯ І АМЕРИКАНСЬКЕ ОЖИВЛЕННЯ.

Так, як весною цілий світ з запертим віддихом стежив за рятунковими потягненнями нового американського уряду з демократичним президентом Рузвельтом на чолі — так тепер, по упливі 4 місяців, загальну увагу звертає на себе господарське оживлення в Сполучених Державах.

В американському господарстві помітний зріст цін сирівців і готових продуктів, підйом курсів акцій та затруднення промислових заведень. Споживття кавчуку, бавовни, заліза, стали, самоходів і т. д. зросло до кількох десятків процентів. Преса ставить це все у звязок власне з відомими санаційними реформами Рузвельта, до яких з початку всі ставилися досить скептично.

Не зашкодить кинути ще раз оком на ці реформи. Зачалося, як знаємо, від того, що Рузвельт позчеркав поважні позиції з державного бюджету і тим способом здержав передовсім руїну державного скарбу. (Не забуваймо, що Рузвельт прийшов до влади саме в моменті, коли все котилося блискавкою в низ і був загальний настрій паніки.) За бюджетом прийшла справа валюти і санації банків, загрожених руном вкладників. Відоме „банкове свято", заборона виплати вкладок золотом і взагалі свідоме зірвання золотового паритету привело до знижки курсу доляра у порівнанні з чужими валютами. Які були з тим звязані заміри уряду, цього по правді ніхто не знає. Але знаємо наслідки цього посунення. В першу чергу ця знижка вартости доляра була полекшою для всіх довжників, в тім числі і для банків. Далі прийшла підвишка цін сирівців і готових виробів, іноді навіть бурхливо-спекулятивна. Правда, звишка цін руйнує надії на оживлення експорту (через валютовий демпінг) і тому прийшлося Рузвельтові зробити третє, найбільш радикальне потягнення, якого ціль була: оживити внутрішній ринок через піднесення консумційної сили населення. І ось це останнє зарядження демократичного президента Сполучених

Держав є сьогодні предметом загального заінтересування. Це т. зв. кодекси праці, якими уряд вимагає від промисловців ні менше ні більше, як скорочення часу праці до 35 годин тижнево і заведення мінімум платні для кожного працівника. Через те має збільшитися число занятих робітників і рівночасно гарантується їм мінімум доходів. Як бачимо, Рузвельт, муж довіря американської демократичної людової більшости вдарив американські „золоті верхи" у найбільш болюче місце, у маржу зиску підприємця — але тим рятує Америку від загрози соціяльного катаклізму, яким могло те все закінчитися.

Преса промислово-торговельних кругів називає Рузвельтові кодекси замаскованим соціялізмом, ба навіть „большевизмом", вмішуванням в приватні справи підприємств і т.д. Не відстає від неї й преса европейських капіталістичних кругів, які, як відомо, провалили недавно в Женеві проєкт не 35-годинного — а 40-годинного тижня праці. Навіть в Польщі, в урядовій час. „Polska Gospodarcza" (Nr. 34) д. Лиховскі покручує головою над сміливістю американського президента, побоючись, чи вона не „підважить рентовности підприємств". (Нам ще добре в тямці, як ця сакраментальна „рентовність" ударемнила в Польщі акцію проти високих цін скартелізованого промислу). Одначе навіть купецька „Газета Гандльова" приневолена признати, що акція Рузвельта несе бажані наслідки і хто зна, чи не приведе до виходу Америки з кризи.

А коли так воно станеться, то заслугу в цьому матиме не сам один Рузвельт, а той демократично-гуманітаристичний світогляд, репрезентантом якого являється сучасний президент Америки.

В кожному разі Рузвельт поставив чин там, де Европа вдоволяється тупцюванням на місці. З усіх його реформ суттєвою і найважнішою є саме остання, бо вдаряє в саму причину кризи. Американська демократія цим ділом дала доказ, що передчасними є балачки про її завмирання, згл. її спроституовання в корись фінансового капіталу. В обличчі грозячої заглади своєї цивілізації Америка стрепенулася і здобулася на новий жест у стилю своїх молодечих зривів. Тим вона випередила в цій справі Европу, де одні хочуть зацитькати кризу антисемітськими гецами, а другі, замісць почати наступ на озброєний по зуби капітал — шукають собі заняття у ліквідуванні самоуправи... кооперації.

ВСЬОМУ Є СВОЯ ПРИЧИНА.

Звертаємо увагу наших читачів на перегляд стану кооперації по ріжних краях Европи, що його подано в попередньому (7/8) числі „К. Респ." Реєстр не повний, але все таки характерний і дає дещо до думання. Головне, що впадає у вічі, це ріжниця між краями, де кооперація має свободу рухів і розвитку й краями диктатур, де кооперація в більшій або в меншій мірі „удержавнена", себто перестала бути собою. Англія, Франція, Еспанія, Бельгія, Данія, Швеція, Чехословаччина, до недавна Німеччина — ось країни, де кооперативний рух навіть серед цеї кризи робить поступи або принаймні не йде взад. Італія, Мадярщина (в реєстрі не названа), — це країни де кооперативний рух занепадає, а в СРСР, як відомо, кооперації, як такої, вже нема зовсім (є тільки установи з назвою кооператив, в суті-ж — державні магазини). Варто

над тим поважно призадуматися всім, хто легковажить значіння загальних політичних умовин для розвитку кооперативного руху.

Кооперація — мимо всього — це рослина, яка для свого життя потребує не лиш зерна (ідеольоґії), не лиш поживи (капіталу й труду), а й повітря а сонця. А тим повітрям є — громадянські права і свободи та вільність торговлі.

ДОКУМЕНТ ПОНИЖЕННЯ.

Оборонна акція німецької кооперації, яка намагалася відстоювати свою автомомію, закінчилася капітуляцією. Орган гамбурського „Zentralverband"-у „Konsumgenossenschaftliche Rundschau" ч. 25. з 24. червня ц. р. приніс вже видимий знак перемоги фізичної сили одної партії, озброєної державною властю, над кооперацією. Це є декляpація „комісара з рамени націонал-соціялістичної партії", Еріха Граля (Erich Grahl) такого змісту:

Моє завдання.

По довгих роках моєї активної співучасти у змаганнях нац.-соц. нім. робітничої партії за внутрішнє і зовнішнє освободження німецького народу, я дістав покликання на спеціяльного повновласника (Sonderbeuftragter) для Центрального союзу нім. спож. кооператив і гуртівні нім. спож. кооп-в. Тим даний мені також напрям моєї роботи. Верховним гаслом кожного націонал-соціяліста є:

Задержати те, що придатне, і добре, і нічого не руйнувати, що цінне й німецьке. Німецьке (deutsch) є те, що нам понятне (deutlich), те, що ми розуміємо, що ми унаслідили від наших батьків, що виросло з нашого грунту(!).

При кооперації розходиться про те, щоби навязувати до старогерманської традиції. Навязати знову до неї — ось завдання, якого радісно підіймається націонал-соціялістичний рух, що є тісно звязаний з гордою старою традицією нашого народу.

Ми націонал-соціялісти признаємося при цій нагоді, що НСНРП займала відносно споживчих кооператив відпорне становище. Мотиви для цього відомі. Сьогодні нема ніякої потреби розводитися над причинами того. Навпаки, треба думати про те, щоби споживчі кооперативи зробити корисними для майбутности. Як це буде зроблено, це лежить єдино й виключно тільки в руках нашого провідника і канцлєра Адольфа Гітлєра. Він доручив найкращим головам, які є в його розпорядженні, щоби вони робили йому пропозиції. Його власні думки, повні великого господарського розуміння, йдуть в тім напрямі, що споживчі кооперативи не мають бути нац. соціялістичним рухом розвязані, але щоби через настановлення нового проводу їх господарське існування звільнити від загроз усяких вмішувань, які моглиб спричинити втрати робітничих ощаджених сотиків та й інших маєткових вартостей, що є по кооперативах. Длятого здається (!), що існування споживчих кооператив не буде квестіоноване ані господарсько ані політично. Включення споживчих кооператив у нові відносини наступить пляново.

До цього ясного становища не треба додавати покищо дальших пояснень. Для кожного нац.-соціяліста самозрозуміло, що існуючі

установи кооператив та Гамбурська гуртівня будуть далі служити народньому добру. Цьому завданню я підпорядкуюся, виставляючи засаду:

„Загальне добро перед особистим".

Еріх Граль.

Якби той прекрасний клич, що ним закінчується декляраця теперішнього партійного комісара німецької споживчої кооперації — був справді змістом цієї заяви, то не булоби підстави дуже хвилюватися тим всім, що тепер діється з німецькою кооперацією. Та річ цілком в чім іншім: у тім, що через іменування комісара і через віддання цілого величанського апарату кооперації в руки одної людини — диктатора, „монарха", зроблено замах на одну з основних засад кооперації: її автономію! Зроблено річ ще більш драстичну, як свого часу зробив большевизм з вільною кооперацією Росії й України. Бо навіть большевизм не віддавав кооперації в руки одної людини!

Гітлєризм не тільки взяв на себе величезну вівповідальність за матеріяльну долю цілої кооперації. Він відбирає їй можність бути кооперацією взагалі, що скоро покажеться.

ТЕЖ „ВІЛЬНА" КООПЕРАЦІЯ.

„Genossenschaftlicher Nachrichtendienst" доносить: Керівник італійського правління (Мусоліні) іменував Hon. Giovanni Fabricci президентом італійського кооперативного союзу, (Ente Nazionale Fascista della Cooperazione) на місце Hon. Celso Calvetti, який покінчив саме свій час урядування.

Сіньор Фабрічі — це один з тих кооператорів, що 1922 р. привів копeративи району Реджіа Емілія під стяги фашизму.

Невідомо нам, чи фашистівська кооперація скасувала виборність також і в нутрі кооперативного руху. Мабуть так.

Як повідомляє німецька „Konsumgen. Praxis", італійські кооперативи стоять сьогодня слабо, оперуючи тільки чужими капіталами; власні капітали в більшости унерухомлені в боргах або в недвижимостях. (Розборговано 110 міліонів лір). Обороти падуть і то ще перед крізою (в р. 1928 сума оборотів була 1.644.687.640 іт. лір, в р 1930 вже менша, 1.362.406,212 лір.)

ПРОПАҐАНДА ПЕРЕД-ДИКУНСТВА.

В одному „літературно-науковому" місячнику за місяць червень ц. р. читаємо (підкреслюючи маркантніші куріози):

„Гієни ходять зграями і виють. Ледві залунає один такий крик, як на нього відгукнуться зараз інші гієни і в найкоротшім часі збереться їх ціле стадо.

„Стадами й полюють, не одинцем.

„Гієна бо знає, що духом упосліджена, не має ні сили тигра, ні мудрої хитрости (не дрібного хитрунства!) лиса, за яку вирізнив його Макіявель. І тому — воліє ділати отарою. Як воші — бачуть свою силу в масі, в чисельній перевазі, в колєктивнім вереску; в порівнанні з ними навіть блоха — є лицарем.

(Специфічні уподобання в доборі порівнань!. — Ред. К. Р.).

„Цею привичкою лазити стадами — пояснюється м. і. замилування наших чарівників до всяких збіговищ: до засідань, комітетів, ювилеїв, обходів, нарад, комерсів, свят, колєгій, анкет, отворень і відслонень, партійного життя і похоронів, коли голосним співом виражають свою небрехливу радість, що нарешті той чи інший високоповажаний небіжчик, для свого (і інших) спокою — переселився з царства земного, до царства небесного і т. д.“.

На цьому уриваємо цитування. Те, що ми тут навели, значить: нехай живе засада: „жий кожний для себе“, а коли хто тобі стане в дорозі, гати вздовж і впоперек, по думці клича: війна всіх з усіма!

Ми мали не раз уже нагоду виказувати суспільно — руйнуючу ролю всяких соціяльних дарвінізмів, ніцшеанізмів чи штірнерізмів. Але правду сказавши — ніхто досі не дійшов по лінії цієї ідеольогії до таких перед-дикунських формул, як автор повище цитованих фраз. Бо ж навіть дикуни Австралії мають своє гуртове життя, свої засідання, спільні забави, похорони і т. д., в яких виробляється їх мова, словесність, поліпшується суспільна організація і т. д., яким вони завдячують те, що взагалі ще на світі існують та помалу все таки двигаються вперед у культурі й цивілізації.

Що-ж казати про життя культурніших та ніжніших суспільств, яких існування нині взагалі не булоб мислиме без спільнот і згуртувань, громад, національних обєднань,—яких завершенням є держави та всякі добровільні стоваришення?

Очевидно, що всі ці форми людського співжиття і колєктивної діяльности є в світлі повищих фраз... життям гієн, вошей і т. д. А в першій мірі це відноситься до таких обєднань, як кооперація, які співжиття людей уявляють собі іменно тільки в атмосфері взаїмного довіря, яке дається осягнути тільки через льояльне вислухання думки кожного на спільних зборах, засіданнях, анкетах і т. д.

Очевидно, що людина, яка писала повищі фрази, находиться хіба в стані до краю посунутої гістерії. Ніхто-б отже й не звертав уваги на цього рода анормальні прояви, — якби не обставина, що голос цієї людини має ще й досі послух в одної частини нашої молодшої генерації. Аж моторошно робиться за дальшу долю народу, провід життям якого мавби попасти в рукиісповідників цього роду анархістично-індивідуалістичних засад.

Драбинястим по галицькій волості.

Враження з поїздки кооперативної пропагандистки.*)

Весняні розтопи залляли дороги.

А тут приходиться їхати на повітову анкету жінок, що її скликала філія С. У. в Р. — З працею тої Філії С. У. я вже ближче знайома. Бачила її успіхи по селах, до неї приналежних. Проте побоювалася, що води унеможливлять прибуття жінок з повіту на анкету. Але... але обовязок кооперативної референтки С. У. не позволив мені відмовитися від участи в анкеті філії С. У.

*) Початок гл. в „Кооп. Респ.“ ч. 7—8/VIII. за б. р.

Прибувши до Н., довідалася я зі здивуванням, що провід тамтейшого ПСК невдоволений моєю участю в анкеті. При стрічі з одним з директорів тогож ПСК ясною стала мені причина цього негодування. Було нею моє письмо до Ц. С. зі звітом про брак зацікавлення милом Ц. С. в місцевостях, приналежних до округи Н.

Як я провірила, то ціни на мило були там за високі, кооперативи тримали лиш дрібне мило, а головно, — що вели також мило Шіхта, куповане в складниці ПСК. Один з директорів твердив, що мої заміти кривдять ПСК, бо тепер село обмежується і тому грубе мило на селі не може мати збуту. Показував мені відпис письма до Ц. С., в якім ПСК оправдується з моїх замітів; але наведені там аргументи, на мою думку, не відпирали навіть замітів що до ціни на мило Ц. С., бо я її ствердила на основі фактур.

Подвіря перед будинком Просвіти звільна виповняється фірами. Приїздять жінки навіть з подальших сіл. Ще один доказ, що Ф. С. У. держить звязок зі селом. Незабаром саля Просвіти виповняється по береги.

Переводжу реєстрацію учасниць. Показується, що є представниці 17 сіл: разом около 300. Крім них прийшло около 200 місцевих жінок.

Предсідницею вибирають поважну їмость С., яка енергійно проводить нарадами.

Після рефератів викликую одну за одною представниць зареєстрованих сіл, щоб зясували, як в дотичному селі жінки цікавляться кооперацією. Вивязується оживлена дискусія. Картина за картиною пересуваються нариси кооперативного руху по селах Н. округи — так, як дивляться на него жінки, — ці, що — по словах Ш. Жіда — можуть бути лише або приятелями або ворогами кооперативи.

І виходить, що тих 300 представниць сіл це щирі приятельки своїх місцевих кооператив. Вони радіють їх розвоєм та болють, якщо кооператива занепадає. Довідуюся, що декотрі кружки С. У. поставили членство в місцевій кооперативі умовою членства в кружку.

В П. кооператива вже вмирала, але жінки ввійшли в управу і Надзірну Раду і тепер йде до доброго. — І т. д.

Представниці з Б. закидують місцевій інтелігенції, що оминає кооперативну крамницю. — Т. П. з Т-а і делєгатки з П-ць дивуються, що кооперативи продають їм мило Шіхта, яке привозять, на жаль, з ПСК. З такимиж замітами супроти ПСК виступає предсідниця анкети, яка приявного директора ПСК заставляє оправдуватися з прогріхів супроти кооперативного виробництва. Директор каже, що ПСК йшов за домаганням справників низових кооператив. Але це жінок не вдоволяє. Вони обстоюють думку, що ПСК держить провід кооперативного руху в повіті і його управа має дбати, щоб жінки, йдучи за кличем: „свій до свого", йшли до кооперативних крамниць також „по своє".

Дискусія сходить несподівано на небажані тори. Приходиться мені брати в оборону ПСК, на адресу якого йдуть також закиди, що не подбав про кооперативне освідомлення жінок і приєднування їх до кооперативного руху. Остаточно, зібрані жінки ставлять домагання, щоб ПСК приняв організаторку для праці серед жінок в повіті. Зі своєї сторони жінки обіцяють скликати в кожному з заступлених на анкеті сіл кооперативну анкету місцевих жінок, щоб розбудити

зацікавлення кооперативним рухом, а зокрема кооперативним виробництвом.

Додатково реферую справу збуту яєць, що його започаткував ПСК в цьому році. Жінки обіцяють співпрацювати в тому напрямі, щоб кооперативи діставали лиш свіжі і чисті яйця.

Смеркається. Програма анкети вичерпана. Резолюції ухвалені.

Але делєгатки сіл не кидають салі. Обступили голову Ф. С. У., бо кожна з них має ще полагодити ріжні справи свойого кружка. Там хотять уладити курс крою, там знова кружок посвячує свій прапор, думає уладити діточий садок на час жнив і т. д.

Забувають, що перед ними і кілька миль дороги, заллятої весняними водами.

*

Найкраще а заразом і найтяжче місце для споживчих кооператив це місточко.

Ясно, що коли в такому місточку існує пару десяток споживчих крамниць, то при зрозумінню кооперативних ідей дуже гарно може розвиватися також кооп. крамниця. Але одночасно кожний власник приватної крамниці з цілою своєю родиною завзято поборює всякий почин кооперативної організації, бо здає собі справу.

В боротьбі за своє буття не перебирають вони в засобах. Для них добрий кожний спосіб, як що він підкопує кооперативну роботу і віру в чесність кооп. робітників. Тому не дивниця, що маломістечкові кооперативи падуть; тимбільше, що багато з них не придержується кооперативних засад.

Те саме було також в місточку О. повіту З., куди делєговано мене на анкету жінок і на загальні збори кооперативи.

На анкеті вписалося 42 жінки в члени кооперативи.

На загальних зборах прийшлося теперішній управі відповідати на заміти за неправильну господарку своїх попередників, та вияснювати причини страт в білянсі за 1930 і 1931 рік. З трудом приходилося переконувати зібраних, що лихо вже минуло і тепер діла місцевої кооперативи наладнані, як слід. Доказом цього було те, що торги в кооп. крамниці зросли в десятеро в порівнанню з торгами минулого року.

Контрольна комісія мусіла здавати подрібний звіт, як тепер переводиться провірку діловодства, чи сходиться Н. Рада на засідання.

— „Бо щоби знову не було „манка"! — несеться голос перестороги.

Зрозумів загал членів, що нагляд контрольної комісії і совісна провірка рахунків кооперативи — це найкращий лік на всякі зловживання чи недотягнення в роботі.

З вдоволенням приняли збори до відома, що чотири десятки жінок вступило в члени кооперативи. Вірять, що тепер піде робота краще. В першу чергу збільшиться достава молока до молочарні, що працює при кооперативі.

*

Кажуть, що сад платить подвійною приємністю за роботу коло нього. Раз радує він садівника своїм цвітом, другий раз овочами.

В цьому році прийшлося мені зректися першої приємности.

Заледви вишні почали прибиратися в білі цвітки, як довелося мені з доручення дирекції РСУК їхати в повіт Б., щоб допомогти в уладженню пятьох анкет в тій окрузі.

На ділі з пятьох зробилося 12.

А я, бачучи ревність проводу ПСК., а організаційного директора зокрема, погодилася лишитися на 10 днів, хоч не була приготовлена на таку довгу відсутність поза хатою.

По 17 годинах їзди зголосилася я в домівці ПСК. в Б., у власній домівці, принаровленій до умовин праці торговельного і яєчного відділу.

Твердження Ш. Жіда, що день відкриття власної домівки споживчої кооперативи буває звичайно початком її похоронів, в богатьох случаях справджується. Але не дай Бог, щоб це мало мати місце також і в ПСК Б., хоч будова власної хати забрала йому весь уділовий капітал, який виносить поважну квоту: 105.000 зл.

Покиж що цілий повіт радіє, що ПСК. має власну хату з просторим подвірям. Це подвіря цінне особливо для селянських підвод. Заїздять вони туди, як на власне обійстя, безпечні, що ніхто не потягне їх до відвічальности за занечищення площі чи полишення конят без догляду.

Входжу в канцелярію ПСК. таскаючи зі собою валізу, набиту прібками мила Ц. С.

— „Що там таке тяжке? Відай золото? — питають мене.

А мені здається, що ці прібки — ластівки кооперативного виробництва вартніші щирого золота.

Довідуюся, що за годину їдемо дальше.

Хочу бодай обмитися з дороги. На диво... мило при умивальні чуже... Якесь біле. Дрібничка на позір! А все таки зіпсула вона мені радісне почування, з яким увійшла я в власну хату ПСК.

Йду з організатором ПСК на перекуску — туди, куди мене веде. І опять „свій до свого", — але перекусити прийшлося в чужій гостинниці.

Сідаємо на драбинястий, наладований товарами для кооперативи.

Головне місце займає бочка з нафтою, а ми — причепи коло неї.

Але їдемо.

Погонич, як кажуть, сельроб по політичному переконанню; з під лоба поглядає на нас, — як на „буржуїв". Може дивується, чого то забаглося нам товчи собою по селах. На першу годину заїхали ми до Я.

Підчас дороги моя невигоєна ще з потовчення рука була знова кілька разів в небезпеці. На стрімголовних збочах грозило нераз вивернення воза. А 150-літрова бочка нафти часто вдаряла по колінах. зазнаючи свою вагу. Постійно треба було бути обережним. І тому не було навіть спромоги придивлятися весняній красі розцвітаючих дерев.

Анкета... Здається мені, що нема більше змарнованої праці, як районові анкети жінок. По більшій части дотепер ніхто їх на наради не кликав. Аж тут сходяться звичайно ради ярмарку, чи відпусту люде з ріжних сіл. І підходи до них, як хочеш! В кожному селі інші обставини, інші „болячки", а тут, немов у касі хорих, „рецепта ч. 7" має бути добра на всі хороби: шлунка, очей чи легенів... Але дарма! Воля господарів, себто проводу ПСК! На позір здавалосяби, що порушені на районовій анкеті справи найдуть ширший відгомін в цілому районі. На ділі однак тих дві-три жінки з даного села, що випадково попадуть на анкету, заки вернуть домів за-

будуть, про що річ йшла. А хоч і принесуть зі собою яке зерно свідомости, то рідко коли матимуть відвагу виступити в своїм селі з якимсь проєктом нової роботи. І тому зовсім слушно учасниці районових анкет виступали з домаганням, щоб приїхати на анкету до їх села і на місці справу розяснити. Зі своєї стонони обіцяють скликати жінок, щоб численно зійшлися.

Те саме було в Я. Зібралося 126 жінок, найбільше місцевих, а по кілька з дооколишних сіл.

Вислухали рефератів. Признали, що гуртування при кооперативах конечне і т. д., але остаточно заявили люстраторові ПСК:

— „Ми самі нічого не вдієм. Приїдьте до нас, зійдемося громадою, порадимося, а певно, що інашке буде“.

Якась убого вдягнена жінка бере слово і представляє, як приватники визискують селян. На стрічу її річевій мові кпини зі сторони зажилих господинь в перших лавках. Дух сільського фалшивого аристократизму бє від них.

— „От найшлася дорадниця!.. Ми самі знаємо, що так воно, а не інакше“.

Засоромилася жінка, почервоніла тай замовкла. А коли я ще раз порушила видвигнені нею справи, тоді побідно глянула на „богачок“, додаючи: „А видите, що таки моя правда“.

По анкеті зайшли ми до кооперативної крамниці. Замісць обіду купили чудових ренет, що, не зважаючи на час яблуневого цвіту, держалися здорово, мовби щойно з дерева зняті. Значить, при добре наладнаному садівництві, моглиб ми самі замісць Америки обслужити весною ринок добрими яблуками.

Крамар — інтелігентний чоловік у елєгантному одязі жалується, що працює за нужденною місячною винагородою. Значиться — повиненби більше щадити на одязі, який ні трохи не надається до праці за прилавком. Крамничка симпатична, але здалосяби тошки більше чистити.

І. Блажкевичева.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Передумови успішної індустріялізації західно-українських земель.[1])

Сприяючі зовнішні обставини самі собою ще не створять нам рідного промислу. — Перш усього не забуваймо, що властивими організаторами всього господарського життя, поза примітивним хліборобством, були у нас, а по більшости ще є досі чужинці, а саме Жиди, Поляки, Німці і т. д. Досі вони завжди вміли скорше від нас орієнтуватися в ситуації і будувати господарство. Вони ніколи, навіть в час найбільшого розгону фабричного промислу, не опускали рук також в ділянці дрібного виробництва і тому

[1]) Друга частина викладу, прочитаного з рамени Тов. науков. викладів ім. В. Могили у Львові весною 1933 р. Початок Гл. в „К. Р“. за червень б. р. Стаття обговорює питання, яке знова порушили в серпні ц.р. в „Ділі“ Вол. Темницький і інші та почасти дає відповідь на нього. — Ред.

опанували майже монопольно більшість вже існуючого у нас промислового життя. Згадаймо хочби дрібні механічні варстати, столярство, бляхарство, токарство, голярство, кравецтво, шевство, шлюсарство, боднарство, ганчарство, килимарство, пекарство, електро- і радіотехніку, виріб мила, прачкарство, механічне ткацтво, прядівництво, млинарство, виріб цегли, соди, вапна і гіпсу, цементу, паперу, шкільних приборів, мясарство, — не кажучи вже про торгівлю продуктами села, де щойно від недавна наша кооперація починає робити перші кроки.

Ця акція, це не якась неорганізована стихія, але, навпаки, нею кермує приблизно від початку XX ст. свідома рука як польських, так і жидівських громадських, а тепер вже й державних чинників. Її організували ще перед війною ріжні приватні та краєві польські комітети для упромисловлення краю; тій самій цілі служать анальоґічні орґанізації Жидів, та спеціяльно засновані банки, що дають кредитову поміч дрібним промисловим підприємствам. Основним засобом являється цілий ряд промислових і взагалі фахових шкіл, з яких польські є переважно державні а жидівські приватні. Серед жидівських передує величава промислова, головно електро-технічна і механічна школа у Львові. Гроші, вкладені у цю недавно побудовану школу (в значній мірі амер. Жидами), напевно оплатяться Жидам куди краще, як приміром ті гроші, що їх жертвували американські Українці у т. зв. закордонну дипльоматичну акцію або подібні краєві акції. Бо наслідком жидівської промислової організації тисячі молодих жидівських фахівців будуть що далі, то глибше запускати корінь на нашому ґрунті, витискаючи рівночасно на той світ або на еміграцію за куском хліба у двічі більше число наших людей.

Першою передумовою успішности нашої промислової акції буде доцільна організація фахового вишколу для наших молодих людей, та створення їм можливости дістати взагалі практику по існуючих варстатах праці.

Другою передумовою є організація ринку збуту для наших промислових підприємств, а щойно на третьому місці поставимо організацію фінансової й кредитової допомоги.

Може кого небудь здивує таке чергування справ, бо воно суперечить пануючій у нас психозі: що в промисловій ділянці від детятиліть тупцюємо на місці тільки через брак капіталів. Ми ж кажемо: гроші найдуться, як будуть добрі фахівці, солідні ділові люде і певний ринок збуту. Переборення двох перших перешкод є тяжче, як тої третьої.

Що розуміємо під організацією ринку збуту? Коли розходиться про промисловий варстат, який працює не на склад, а в міру того, як надходять замовлення (прим. кравецтво, шевство, столярство і т. д.), — то очевидно, що наші ремісники й дрібні промислові підприємства будуть поступати у розвитку передовсім в міру того, як зростатиме їхня фахова солідність, себто оскільки будуть кращими а можей дешевшими робітниками від своїх іншонаціональних конкурентів. Певно, що деяке значіння має й національний сентимент, почуття, одначе не перебільшуймо цього чинника! До доброго українського фахівця, лікаря, адвоката і т. д. прийде навіть шовіністично настроєний Поляк. А з дру-

гої сторони не замикаймо очей і на те, що, помимо десятилітньої пропаґанди клича „свій до свого“, все ще, — скажім, собі правду в вічі, — поважне число Українців дає працю не — українським зарібникам та купує не — українські вироби, хоч є свої. Іменно тому, бо у нас сильніше переконання про ділову солідність Жида або навіть Поляка, як Українця.

Промисл, що працює не на готове замовлення, тільки на склад, є завжди в тяжчому положенню що до ринку збуту; раз тому, що потребує більшого унерухомленого капіталу, який лижатиме в готових товарах, чекаючи покупця, а друге тому, що підприємство мусить шукати покупця. Мусить удержувати апарат реклями й аґентури, та підпадає в міжчасі під небезпеку хитання цін. У вижиданню покупця товар може часом і зіпсуватися, вийти з моди і подібне. Це все збільшує ризико цього рода підприємств. До того всього додаймо факт, що спеціяльно ці ділянки промислу є в більшости вже скартелізовані. Існуючі картелі нерадо приймають нових конкурентів, а перебувати поза картелем і наражуватися на репресійні заходи проти себе з боку картелів, — це не кожний витримає. І тому, спеціяльно в цій ділянці промислу, успішний розвиток для Українців можливий найкраще протоптаною дорогою: через кооперацію, а саме, в тій формі, яка вже випробована кооперацією на Заході. Кооперація для закупу і постачання (як в ділянці споживчій, так і сільсько-господарській) орґанізує власне виробництво тих предметів, на які вже має зорганізований і певний попит і збут через всі свої кооперативи. Кооперація для збуту і перерібки сіл-госп. продуктів мусить щойно впертою і солідною роботою виробити собі ринки збуту серед міського населення в краю і евентуально заграницею. Тут завдання тяжче, бо набувачами товару є маси, не звязані організаційно з кооперацією, не члени кооператив, часто заграничні фірми, алеж з другого боку має цей рід кооперативної діяльности за собою кольосальну перевагу над приватним скупщиком і перероблювачем с-г. продуктів, через те, що в виключає зарібок посередника, а тому може дати товар першої якости по найнищих цінах і тим побивати приватну торгівлю. Успіхи нашої молочарської кооперації, а в останніх роках й нашого яйчарства, дають на це блискучий доказ. — В цій ділянці, — перерібки й збуту с.-г. продуктів — маємо до зроблення чимало. Нам потрібний кооп. цукровар, підприємства для консервації ярини і овочу, сушки, і виробу цикорії та кавових суроґатів, горальні, крохмалярні, гарбарні, млини, і крупярки, тартаки і папірні, мясарні, олiярні і подібні промислові підприємства, звязані тісно з потребами хліборобства. Для тих всіх підприємств є у нас вже нині ринкове запезпечення на оба боки, як зі сторони достави сирівцю, так з боку збуту готового виробу, бо всі ці продукти продаємо тим же хліборобам, а до того ще й міщанам через наші кооперативи.

Якжеж представляється справа що до виробництва тих товарів, на які маємо вже теж зорганізаваний масовий збут через наші кокооперативи, а сирівці для яких мусимо набувати на вільному ринку, не дістаючи їх прямо від нашого хліборобства. І тут треба дати першенство перш усього тим товарам, які мають у нас вже твердо запевнений коопер. збут; і очевидно організувати це виробництво покликана передовсім сама кооперація в особах своїх кооперативних союзів, бо це йде по лінії принятих в цілому світі метод коопер.

будівництва. Певна річ, що поки кооперація не спроможеться на заснования якогось виробництва, то на переходовий час вона погодиться кольпортувати й вироби приватних українських підприємств чи спілок. Одначе треба, щоби була повна ясність в цій квестії для цього, щоби колись не було яких небуть жалів на кооперацію: кооперація по своїй природі і програмі не може зректися права опанувати ціле господарське життя, в тому числі і промислове. В майбутньому отже прийде до боротьби між українською кооперацією і українським приватним промислом. З цього здаємо собі ясно справу. Та поки що маємо так багато ділянок, де нема взагалі україиського промислу, що така боротьба в блищому часі, ще не має оправдання. На всякий одначе випадок в інтересі самих нинішних приватних промисловців, які опирають свою екзистенцію на збуті через кооперацію, є: зрозуміти, що вони є для кооперації, а не кооперація для них.

Розбудова промислу в цій другій ділянці має теж свої труднощі, в непевности достави сировин і матеріялів, які теж часто є картелізовані. Отже є обовязком всіх, кому на серці лежить наше упромисловлення, дати особливу опіку і поміч цього роду ново-повстаючим підприємствами, вибачаючи їм нераз їх початкові може слабости і даючи першенство рідному, хочби з початку ще і не совершенному виробові перед чужим, та льокуючи свої капітали у цих підприємствах.

*

На цьому місці стрічаємося безпосередньо з відомим кличем „свій до свого, по своє!“ Не ми перші його вигадали, знали цей клич і Чехи, і Поляки в Познанщині та в передвоєнній Галичині, ним воюють Ірляндці, Індійці і т. д. Це зовсім зрозуміле стремління національної чи соціяльної групи до розбудови свого власного господарського життя, як підстави до своєї всебічної еманципації. Але як кожний клич, опертий на чуттєвому, а не чисто господарському інстинкті і не на розумі, він має й свої слабі сторони. Безумовно, він вимагає від членів національної, віроісповідної чи навіть клясової групи абсолютної торговельної вірности, яка не оглядається на ніщо, навіть хочби „свій“ виріб мав бути дещо гірший в якости або дещо дорожчий в ціні. Коли б цьому кличеві надати таке значіння, що він обовязує лише тоді, коли свій виріб не уступає в нічому не-свойому продуктові, — тоді, клич „свій до свого“ втрачавби фактично половину свого змісту, бо — остаточно — не вимагавби ніякого особливого геройства від людей і не мавби моральної ціни. В такім розумінню клича свій до свого міститься елємент того самого протекціонізму, що його примінює держава, охороняючи краєве виробництво високими митами на заграничні товари. Ми, бажаючи протегувати вже в межах Польщі своє українське виробництво, мусимо обложити себе, в разі потреби, на переходовий час, ще дальшим добровільним митом і свідомість того, нічого не скриваючи, розповсюднити в найширших масах, викликуючи до життя формальний фанатизм упромисловлення краю[1]).

[1]) Як ілюстрацію що часом є необхідно, хочби переходово, матеріяльні жертви, можна навести такі факти. По появі нашого власного виробництва мила, синки, шварцу і т. д. загрожені конкуренцією дотеперішні фірми, що опанували ці ринки розпочинають боротьбу з ними, знижуючи ціну виробу, навіть нижче коштів виробництва, хоч не робили того перед появою наших фабрик і аж наші фабрики позбивали в низ їхні високі ціни. Очевидно розраховують на те, що відібють собі

При тім одначе треба берегтися звязаних з тим небезпек; з них найбільшою є спокуса галапасництва менше совісних фірм на патріотизмі загалу: гірша якість матеріялу, неоправдане шрубування цін, брак акуратности у ділових зносинах, неохайність в організації підприємства і т. д. — все те в наслідок певности, що патріотичний загал всетаки вибачить „своїм". Боротися з цею небезпекою треба шляхом прилюдної, але доброзичливої самокритики, з якої ще не мусить випливати агітація проти рідного виробництва. Безкарність національного галапасництва та заборона доброзичливої критики українських установ і підприємств, це не менше грізна небезпека для рідного поступу, як конкуренція чужих; це може навіть більша небезпека, бо убиває нас внутрі, морально підриваючи взагалі можливість публичного ширення клича „свій до свого по своє!"

*

Третьою передумовою розвитку українського промислу є капітал. Ми вже вище висловили засадничий погляд на цю справу. В тих розмірах, в яких ми тепер можемо найти примінення для капіталу, розбудовуючи поки що дрібні варстати праці, у нас капітали є. Правда, не є вони в тій формі, в якій вони потрібні промислові, вони не є змобілізовані банками (за виїмком незначної частини). Ми, як нація від віку хліборобів, а від пару десяток літ ще й урядників і емеритів, привикли держати наш капітал лише у формі недвижимости (ґрунту, камениці і т. д.). Колиб нам вдалося хоч частинно переломити цю привичку, то аж тоді показалосяб, які значні суми прийшлиб на допомогу промислові чи то у формі безпосередніх вкладок, чи льокат у добрих банках. Щоби це слово сталося ділом — для того необхідне загальне перевиховання громадянства у повищому дусі, та очевидно — і відповідна солідність з боку промислових підприємств, якаб була гарантією певности льокат. Можемо сміливо сказати, що дотеперішній хід розбудови нашого промислу виказав значно менший відсоток невдач, ніж то було у інших народів. Не применшуймо власної вартости легковаженням власних придбань! Ризико, звязане з льокатою капіталу в солідному українському, спеціяльно кооперативному промислі, який стоїть під контролею ревізийних органів і з якого виключений елємент спекуляції та який продукує пляново для певного ринку, сьогодні абсолютно не є більше від валютарного ризика або від ризика якого небуть капіталістичного банку.

Не поділяємо думки, що капітали зможемо притягти до промислу і торговлі, критикуючи — як це у нас часто водиться, — „українське хуторянство", привязання до ріллі та „міщанський страх перед ризиком". Власник капіталу у своїй масі всюди і завжди шукав головно певности льокати, жертвуючи навіть дещо з проценту; — тільки одиниці були і є ризикантами. З цим фактом треба числитися, але не можемо бути занадто скромні в оцінці своїх прикмет. Розбудова українського промислу, коли вестиметься розважно, не наразить наших людей на втрату їхнього гроша.

Уважаємо, що допомагати у фінансуванню українського ремесла і кооперативних фабрик, крім заінтересованих осіб, повинні пере-

---

хвилеві страти пізніше, знищивши наші фабрики. В таких випадках, маючи діло з могутніми фінансово противниками, ми можемо спасти наш промисл від загибелі лише при допомозі згаданого фанатизму.

довсім наші кооп. банки, як це вже зрештою і ухвалено на V. кооп. зїзді. На жаль одначе, ця ухвала досі залишилася на папері. Проводи кооп. банків і досі не стали ініціяторами, організаторами та контрольорами наших промислових підприємств. Наші банки, а навіть їх централя по старій інерції швидше дадуть позичку на грунт, на споживчий склеп, на кредитову кооперативу, але не продукційній кооперативі, або приватному ремісникові. Знаю такий куріозний факт, що істнує у Львові вже третій рік кооп. фабрика, яка удостоїлася кредиту у Жидів, Поляків, Німців, а й досі не допросилася ані сотика кредиту з кооп. банків. Таких фактів можна навести значно більше.

Наша кредитова система досі не змобілізувала і, як видно, не думає мобілізувати капіталів для потреб розбудови промислу. Отже не дивуймося, що при такому стані річей виринають щораз нові помисли організації промислових чи торговельних банків на зразок німецьких чи американських капіталістичних банків. До таких належить теж проєкт „Промислового Банку“. Хоч тут не місце розглядати цей проєкт в цілій ширині, то треба зазначити, що він має одну засадничу хибу: хоче основувати банк згори вже такий, щоб мав гроші на фінансування промислу, цебто не малі гроші і то на фінансування початкуючих підприємств. З гори можна сказати, що число охочих льокувати свої гроші в такому банку і виключно на таку ціль — не буде дуже велике. Коли проєктанти покликуються на німецькі чи інші приміри, то вони забувають, що т. зв. пром. европейські банки розвинулися з купецько-депозитових банків, відомих ще від XVI ст. і до фінансування промислу приступали аж тоді, як вже були солідно уфундовані капіталом, фінансовими звязкими та втішалися широким довірям вкладників. Вкладник, а особливо наш, не дасть гроша до банку, про який з гори знає, що він всі свої гроші льокуватиме лише у промислові, до того ще переважно новозасновані підприємства. Тому одиноко здібними, а значить і покликаними до фінансування промислу вважаю всі наші здавна існуючі кооп. банки й щадниці; а й вони з тактичних зглядів повинні трактувати це діло не як виключну аґенду, а як одну з агенд.

К. Коберський

Місце плекання худоби у сільському господарстві Сх. Галичини.

Місце плекання худоби в сільському господарстві краю визначити трудно, а то тому, що для цеї справи є дуже мало джерел та матеріялів, які говорилиб про Сх. Галичину.

Та всежтаки цю справу можна висвітлити певними, хоч неповними фрагментами, які дадуть бодай частинний вгляд у справу.

До таких поодиноких зявищ, що вияснюють справу треба зарахувати:

1) розподіл плекання рогатої худоби між селянські і великовласницькі (поміщицькі) господарства;

2) місце худоби серед інших сільсько-господарських тварин і відношення її до них;

3) розподіл господарств після скількости коров;

4) напрямні плекання рогатої худоби.

Стан посідання рогатої худоби серед великої власности (поміщиків) і селянства розділювали економісти приблизно [1] так, що селяне мають 75%, а поміщики 25% худоби. Однак переведений в 1902 р. в цьому напрямку перепис захитав зовсім це припущення і виказав, що велика власність (поміщики) мають ледви 10% всієї худоби Галичини. Наведені дані для цілої Галичини можна з малими змінами примінити і до Східної Галичини з тим, що в невеликій мірі випалиб вони для селянства у цьому краю корисніше. Дані про розділ тварин з р. 1902 такі [2]:

Ціла Галичина в р. 1902.	У відсотках до загальної скількости			
Величина господарств в гектарах:	коні	худоба	вівці	безроги
До 0,5 гектарів	0.26	1.84	0.77	2.81
0,5— 1	1.18	5.08	2.59	6.13
1— 2	7.56	14.63	7.80	15.93
2— 5	37.66	35.47	27.19	37.86
5— 10	26.93	22.30	30.81	23.18
10— 20	8.97	8.37	17.60	7.90
20— 50	2.53	2.50	5.50	2.13
50—100	1.21	1.12	1.22	0.80
поверх 100	13.66	8.71	6.30	3.30

Отже, коли вважати за поміщицькі господарства навіть вже від 50 гект. в гору, то вони годують тільки 9.83% всієї худоби. Зате найбільше худоби плекають господарства о площі 2—5 гект., потім 5—10 гект. і 1—2 гект. Виходить з цього ясно, що головними годівельниками худоби в Галичині є малі і середні селянські господарства.

Дані з перед світової війни [3]) виказують у цьому відношенні малу зміну, бо в поміщицьких господарствах було ще дещо менше худоби, бо 8.8%, а в селянських аж 91.2%, коли брати на увагу цілу Галичину. Вже тут видно упадкову тенденцію у великої власности і зріст відсотка всієї худоби в селянських господарствах. Одначе рішучий упадок скількости худоби і інших тварин у поміщицьких господарствах Сх. Галичині виказують дані з 1930 р. [4]): (гл. тб. на ст. 273 згори).

Коли брати на увагу тільки саму худобу, то її скількість у поміщицьких господарствах від 1902 р. зменшилася дотепер близько о 50%, а від р. 1914 о 40%, а тимсамим відношення покращало на користь селянських господарств.

Замітне теж, що в порівнанні зі станом 1902 року впала у поміщицьких господарствах теж скількість інших тварин на 50%. Ствер-

---

[1]) Fr. Bujak, Galicya. Tom I., str. 321.
[2]) ibid. стор. 320.
[3]) Stosunki Rolnicze Rzeczypospolitej Polskiej, Том I., стор. 109.
[4]) M. Zaremba: Rejestracja zwierząt gospodarskich w r. 1930, Kwart. Stat., T. VIII., зош. 2, стор 461.

У господарствах поверх 50 гект. було тварин у °/₀ °/₀ цілої їх скількости	Коні	Худоба	Безроги	Вівці	Кози
1. Львівщина	6,8	5,1	2,8	8,3	2,8
2. Тернопільщина	9,0	5,3	3,7	6,7	2,3
3. Станиславівщина	6,2	4,8	3,0	12,0	2,2
Сх. Галичина	7,3	5,0	3,1	9,0	2,4

джуючи цей факт приходимо до висновку, що плекання худоби у Сх. Галичині — це справа передусім селянських господарств.

Однак не всі селянські господарства мають худобу, на що вказують отсі числа, які подають, скільки селянських господарств мають загалом бодай одну корову [5]):

Бодай одну корову мають	°/₀ всіх селянських господарств
1. Львівщина	90,3
2. Тернопільщина	81,7
3. Станиславівщина	80,9
Сх. Галичина	84,3

Виходить з цього, що 15.7°/₀ селянських господарств не мають корів (раховані тут корови від 3-ох літ в гору).

Найбільше з цих господарств, які загалом мають корови, припадає на такі, що мають по одній, а дальше по дві корови; дуже малий відсоток має по три корови, а більше чим три — це виїмки, як це видно з отсих даних [6]):

	Господарства всі	1. корову мають	2. корови мають	3. корови мають	4. корови мають	5 і більше коров мають
1. Львівщина	100,0	50,6	38,4	8,4	1,8	0,8
2. Тернопільщина	100,0	77,7	19,0	2,2	0,5	0,6
3. Станиславівщина	100,0	69,6	23,7	4,7	1,3	0,7
Сх. Галичина	100,0	65,9	27,1	5,1	1,2	0,7

Ці дані вказують на те, що селянські господарства — це дрібні, невеликі варстати, в яких переважає 1—2 корови. Однак багато господарств, які мають тільки одну корову, не мають загалом ніякої іншої великої штуки худоби (ялівки, коня), отже є типовими карлова-

[5]) Edward Szturm de Sztrem: Inwentarz żywy w Polsce, стор. 597—598.

[6]) Ibid.; числа відносяться до всіх повітів львівського воєвідства, а не тільки українських.

тими господарствами. Цих господарств у відношенні до всіх селянських господарств є розмірно дуже богато [7]):

Госполарства, що з великих тварин мають тільки одну корову	% всіх селянських господарств
1. Львівщина	28,3
2. Тернопільщина	34,7
3. Станиславівщина	41,4
Сх. Галичина	34,6

А це вказує теж на трудні умовини правильного розвитку плекання худоби на цих землях, а також на те, що продукція молока у цих господарствах іде майже в цілости на покриття власного запотребовання селянської родини. Колиж так не є. І цих 65,9% селянських господарств, що мають тільки по одній корові, віддають ще і це молоко до молочарні, що при виказанім низькім удою є рівнозначне з тим, що селянська сімя повного молока на їдження не вживає.

Зноваж відношення самої скількости худоби до скількостей інших тварин є у Сх. Галичині ріжна. Унагляднюють це числа з 1927. року [8]):

	Коні	Худоба	Безроги	Вівці
	на 1 км. кв. загосподареної площі:			
1. Львівщина	19,7	43,9	22,6	2,6
2. Тернопільщина	20,8	31,7	31,7	5,3
3. Станиславівщина	14,6	36,1	20,1	10,8
Сх. Галичина	18,3	37,2	24,8	6,2
	на 100 мешканців — хліборобів:			
1. Львівщина	17,8	39,7	20,4	2,3
2. Тернопільщина	21,7	33,1	33,2	5,5
3. Станиславівщина	15,1	37,2	20,8	11,1
Сх. Галичина	18,2	36,6	24,8	6,3

Ці числа вказують передусім на те, що в господарствах Сх. Галичини є забагато, коней коли зважити, що горівлі коней на продажу тут небогато, а вже майже зовсім її немає в селянських господарствах. Правда, поміщицькі господарства мають ще більше некорисне відношення числа коней до худоби, бо їх є о 30% більше, чим рогатої

[7]) ibid.; числа відносяться до всіх повітів львівського воєвідства, а не тільки українських.

[8]) ibid.; числа відносяться до всіх повітів львівського воєвідства, а не тільки українських.

худоби, але всетаки воно мало впливає на загально-краєву пересіч, яка вказує на те, що коней в Сх. Галичині забогато.

Годівля коней на продаж може іти передусім в напрямку викохування коней для війська і на робучі коні для краю і закордон. Одні і другі вимагають певної величини поодиноких штук коней. А тимчасом у Сх. Галичині коні малі, незначної величини, з яких тільки маленька скількість „гуцулів" має вартість при продажі. В Сх. Галичині є коней вижчих понад 148 цм. (пригідних для війська) [9]):

	% всіх коней
1. Львівщина	20,0
2. Тернопільщина	18,5
3. Станиславівщина	17,7
Сх. Галичина	18,7

Коли до цього взяти під увагу, що 7,3% всіх коней належить господерствам понад 50 гектарів, а ці власне коні є великих пород, то на селянські господарства припадає всего 11,4% більших коней, які можнаби збути поза територією Сх. Галичини, колиб не те, що попиту на них майже зовсім немає.

В додатку приріст коней є куди більший, чим худоби, бо від р. 1921 до р. 1927 збільшився в Сх. Галичині о 25,9%, коли зріст рогатої худоби виносив тільки 8,6% [10]). Це вказує на звишкову тенденцію у стані коней, яка мусить впливати некорисно на збільшування худоби.

З тенденцією зросту числа коней не проявляються тимсамим більші спроби, щоби перейти до праці коровами, бо пропаганда, яку в цьому відношенні роблять — не дала досі більших наслідків.

Коли до цього додати, що в Сх. Галичині більшість господарств— це карловаті або дрібні сільські господарства, то виходить ясно, як великі шкоди походять з того, що коров не вживають до праці. Головною шкодою є зуживання паші для коней, якої і так богато нема, а це відбивається дуже сильно на кормленні худоби, яке то кормлення часто буває голодовим, що відмічували економісти вже і в давнішому часі [11]).

Деякі автори [12]) оправдують велику скількість коней у Сх. Галичині браком механічного знаряддя до управи ріллі та браком інших засобів льокомоції. Однак коли приняти навіть це оправдання, то воно не зменшує негативного впливу великого числа коней на плекання худоби.

Напрямок плекання худоби, молочний чи опасовий, подають нам отсі числа [13]) (гл. ст. 275 згори):

[9]) ibid. стор. 591.

[10]) Zygmunt Ihnatowicz: Produkcja zwierzęca, стор. 9.

[11]) Др. Осип Олеськів: Еволюция селянських господарств в Сх. Галичині 1848—1898, Відень 1901 (Supplementband Geschichte d. Österr. Land u. Forstwirtschaft) стор. 19.

[12]) Edward Szturm de Sztrem: Inwentarz żywy w Polsce, стор. 590.

[13]) ibid. стор. 592. і т. д.; Львівщина — всі повіти.

Дані з р. 1927.	З числа всеї худоби	
	% коров	% волів
1. Львівщина	70,2	0,8
2. Тернопільщина	67,7	0,6
3. Станиславівщина	65,6	4,4
Сх. Галичина	67,8	1,9

Отже опасовий напрямок, за виїмком Станиславівщини, дуже малий, зате молочний напрямок, якщо судити по скількости волів, в цілому праю переважає.

Опасовий напрямок в Галичині (цілий) спадає від давна, однак заломання його прийшло щойно по війні, як про це свідчать такі числа [14]):

В Галичині	штук волів
1851	487.693
1857	473.516
1869	345.305
1880	312.786
1890	337.459
1900	268 175
1910	113.010
1927	30.603

Сильний спадок числа волів перед війною треба приписати тим причинам, які причинилися до зменшення числа худоби загалом, а крім цього тому, що число волів до тягла з року на рік меншало на користь коней. Зате заломання по війні треба звести до майже цілковитого замкнення ринків збуту, з яких два головні, а саме Відень та Прага стали для наших селян зовсім недоступними. Другою і важнішою причиною занепаду плекання волів є занепад хліборобського горальництва (виробу спірту з бараболь), яке давало в осінних і зимових місяцях опас десяткам тисяч волів через згодовування відпадків (браги). Коли у Сх. Галичині перед війною було 227 горалень з продукцією 347.350 гектолітрів спірту, то в р. 1926/7 було всього 43 горальні з продукцією 20.800 гектолітрів спірту [15]). Через те опас волів на бразі упав цілковито.

Так отже ця опасова ділянка стратила значіння у Сх. Галичині. Зате ділянка продукції молока набирає чимраз більшого значіння,

[14]) Podręcznik Statystyki Galicyi, том IX, частина друга, стор. 191. і E. Szturm de Sztrem op. cit.

[15]) Z. Ihnatowicz: Organizacja produkcji w zakresie chowu zwierząt gospodarskich, Warszawa 1929, стор. 215.

а то через добру кооперативну організацію збуту молока чи його продуктів; а вслід за цим іде змагання селян збільшувати дальше його скількість.

Для правильного погляду на цілість плекання худоби треба приглянутися теж відношенню молодника до всеї худоби та відношенню бугаїв до коров, бо одно і друге має значіння для розвитку цеї ділянки сільського господарства.

Числа після перепису з р. 1927 для Сх, Геличини такі [16]):

	Всьої худоби	Нижче 1 року	Від 1 року до 3-ох		Поверх 3-ох років			
			бички	інші	разом	бугаї	корови	воли
1. Львівщина[17])	876.546	147.246	13.384	88.448	627.468	4.260	618.667	4.541
2. Тернопільщ.	429.603	75.838	6.780	50.270	296.715	2.680	292.452	1.583
3. Станиславів.	433.980	71.061	14.561	47.128	301.230	2.925	286.099	12.206
Сх. Галичина	1740.129	294.145	34.725	185.846	1225.413	9.865	1197.218	18.330

З цих чисель видно, що молодняк нижче року, отже той, що може бути або держаний дальше в господарстві, або проданий, виносить у Сх. Галичині 16,9% всьої худоби. Але вже самі ялівки (чи молоді корови) у віці від року до 3-ох, себто ті, що будуть держатися в господарстві, творять тільки 10.6% всьої худоби. З цього такий висновок, що майже 40% молодняку іде на продажу, як телята на заріз, а тимсамим змешуєтьса приріст скотостану.

Дуже некорисним є відношення числа бугаїв до коров. У Сх. Галичині бугаї творять 0.8% всіх коров, або на одного бугая припадає 125 коров. Коли зважити, що правильне число коров на бугая є 60 — 70 при плеканню в стайні і 30 — 40 при плеканню на пасовиську [18]), то скількість бугаїв у Сх. Галичині вистарчає ледви на половину коров. Очевидно в практиці воно виглядає інакше, але тому теж і наслідки тої годівлі не можуть бути добрі.

Число волів, які творять тільки 1.03% всеї худоби не впливає зовсім на напрямок її плекання, про що вже раніше згадувано.

Збираючи разом все те, що наведено про ролю плекання худоби у сільському господарстві Сх. Галичини приходиться ствердити, що:

1) головними годівельниками рогатої худоби є передусім селянські господарства;

2) що скотостан надалі маліє у поміщицьких і підноситься у селянських господарствах;

3) що більшість селянських господарств мають ледви по одній корові, а 1/3 частина всіх селянських господарств мають з великих тварин тільки одну корову, а такий стан впливає відємно на продукцію молока для перерібки на продукти; колиж мимо цього молоко на пе-

---

[16]) Inwentąrz żywy w Polsce, Kwart. Statyst., том. V., зош. 2., таблиці, стор. 608.
[17]) всі повіти.
[18]) Hitschmann: Vademecum für den Landwirt, Відень 1920, том I., стор. 587.

рерібку іде, то це відбивається некорисно на віджевленні населення;

4) що селянські, головно дрібні господарства держать цілком непотрібно велику скількість коней, на яких місце моглиб прийти корови, що сповнялиб рівночасно господарські роботи;

4) що опасовий напрямок у плеканні худоби майже зовсім упав, а ціле плекання рогатої худоби має визначно молочний напрямок;

6) що випродування молодняку впливає дещо стримуючо на розвиток збільшення скотостану;

7) що скількість бугаїв у Сх. Галичині є далеко невистарчаючою, а це здержує правильний розвиток плекання худоби, головно, коли говорити про її якість.

На основі цих висновків стає ясним, що в ділянці плекання рогатої худоби має Сх. Галичина ще дуже багато до зроблення, а тому теж і перспективи праці нашої суспільної агрономії у цьому напрямку є чималі.

Евген Храпливий.

ТЕОРІЯ КООПЕРАЦІЇ.

Релігійний соціялізм.

В нашому огляді*) ріжних соціяльних доктрин лишається ще одна, яку годі поминути, хоча звичайно так роблять: це релігійний соціялізм; я не кажу тільки „християнський“, бо ми присвятимо теж кілька слів жидівській школі.

Не треба збувати його погордою, кажучи, що релігійний соціялізм не має великого впливу, а на всякий спосіб — що він перестарілий. Це зовсім не так. Християнська соціяльна школа має великий послух; таксамо великий в деяких краях або навіть більший, як яканебуть інша. І відповідно до цього, чи вона прийме ту чи іншу програму, ця програма знайде великі можливости здійснювання.

В християнському соціялізмі треба наперед відріжнити дві школи: католицьку і протестанську, — дуже ріжні метою і соціяльною політикою, а подібні до себе тільки релігійним натхненням, яке черпають зі спільного джерела. Ба навіть це джерело не є зовсім однакове: для першого це церква, а для другого евангелія.

Католицький соціялізм.

Ми замітили, що цю назву, яку прибрали трицять років тому деякі дуже поступові особи з духовенства, осудив формально Рим, і тому її не требаби вживати. Можнаби сказати скромніше: соціяльний католицизм. Але я говоритиму католицький соціялізм, бо так більше зрозуміло.

Погляньмо — так, як ми це робили з попередніми школами, — які в ньому подібности, а які ріжниці з кооперативною програмою.

Католицтво, як соціяльна організація, звертає зовсім природно свій зір до тої доби, коли церква займала перше місце і коли всі соціяльні інституції залежали від неї.

Не є до подумання, щоби католицька школа не гляділа з жалем на минулий час, в якому суспільна організація носила християнський

*). Гл. попередні числа „К. Р.“ за б. р. — Ред.

характер. І навіть, не належачи до школи соціяльного католицизму, можна думати, — і я є в числі тих, що так думають, — що та доба була в історії праці найславнішою, в якій працівник був мабуть щасливіший і ліпше плачений, як в якім небудь іншім часі. Не говорю про сільського працівника, якого життя було дуже злиденне, але про міського, про робітника.

Знаю, що сяйво минувшини так само баламутне, як і мрії майбутности. Проте, коли читаємо історію того часу, можна думати, що робітники цехів (корпорацій), як довго ці не стали організаціями самих майстрів, поки ще були правдивими товариствами майстрів і челядників, здійснювали майже всі домагання наших днів в царині праці, до яких ще нині не дійшов світ.

Наперед матеріяльне достатнє життя.

Маємо багато документів в чудовій книжці Жансена про Німеччину в часах реформації. Ось вам цитат, один з тисячів: „В XIV-ому столітті корабельні майстри з Рему скаржаться перед баденським маргграфом, що їх робітники мають щораз більші вимоги. Вони не вдоволяються при їді зупою... доброю яриною, великим кусником мяса, хлібом і сиром; вони домагаються ще печені. Ми направду не можемо давати робітникам так коштовного харчу". — Сьогодні мало таких робітників, які не вдоволилисяб такою їдою.

Що до вбрання, ось вам розпорядок Фрібургського і Авгсбургського сойму, який забороняє робітникам вживати полотна на черевики і вбрання, дорощого як $^3/_4$ фльорена (30 або 40 нинішніх франків), як також „носити на собі золото, срібло, аксаміт, шовк, чи перли".

І так було не тільки в матеріяльному питанню — їди, вбрання, мешкання. (Наскільки то мешкання робітників середніх віків перевищували нори-хати нинішних робітничих міст!). Також і це дуже важне, що тоді було загальне почуття гідности і пошани праці. Бо не треба думати, що шляхтичі, ізза клясових ріжниць, погорджували працівниками. Кріпака зневажали, так, але не працівника, члена корпорації, що в святочні дні надягав своє вбрання і свою відзнаку і не боявся голосно говорити в громаді.

Існувало також те, що так тяжко привернути працівникам нинішнього дня: — любов до праці. Майстер, що творить „добру річ", як говориться сьогодні, мав сентимент до своєї роботи, бо найзвичайніші предмети, що виходили з його рук: крісла, щипці, замки, ключі мають нині вартість, за якою пошукують збирачі. Робітник вкладав в її виконання часть своєї душі, а цього не робить нинішний працівник! Тодішньому робітникові ані не прийшлоби на думку псувати працю, щоби тим докучити працедавцеві!

В тій самій книжці Жансен розповідає історію, яку я наводив часто — про каменяра і коваля з Ульм, що більшу частину свого життя перевів, працюючи в ульмській катедрі, і який бажав, щоб його похоронено під катедрою, як вислів найвищої нагороди та, щоб вложено в його труну його ковало і його молот — неначе хотів злучити ті знаряддя своєї праці з надією на воскресення і славою неба.

Зовсім отже природньо, що корпоративна організація видається католицькій школі основою цілої соціяльної організації.

Але споживчих кооперативних товариств не було в середніх віках. Можливо, що вони не були потрібні, бо інтереси споживачів в тодішньому корпораційному устрою не були загрожені.

Інтерес споживача дізнавав охорони не менше, як інтерес робітника. Правильники того часу, правильники, диктовані державою чи самими корпораціями, були немилосерні супроти працівників, які шкодили споживачеві.

Подаю примір з цеї самої книжки: майстрові не вільно було жадати вищої ціни понад справедливу ціну, ані настановляти нарочно нижчу ціну, щоби тим притягнути до себе клієнта нельояльною конкуренцією. Навіть заборонювано купцям давати знак переходячим вулицею; цей правильник ототожнював промислову рекляму з проституцією.

Один розпорядок в Базелі, говорячи про торговця, каже: „Вино має остати таке, як його Бог сотворив". По правді, це не Бог сотворив вино, але, як каже біблія, сотворив його Ной. І Господь не гнівався за це на нього, — навпакм! Але це дрібниця. Затямимо тільки ту ціль, що руководила розпорядком: хоронити споживача перед фальсифікатами.

Тому не були тоді потрібні споживчі кооперативні товариства, щоб оберігати інтереси споживачів. Сьогодні навпаки, вони конечні, бо корпоративний режім упав. Треба отже, щоби церква, занехуючи віднову кооперації, воскресила цього їхнього духа.

Отже католицька соціяльна школа шукатиме розвязки при допомозі професійних стоваришень синдикалізму. І так, католицькі синдикати поширились значно в Німеччині, навіть у Франції, хоча багато про них не чути.

Католицька соціяльна школа не дуже підпирає споживчі кооперативні товариства. І ось чому:

Ця школа бере в охорону середні кляси: малого майстра, малого купця, дрібний промисл, які саме являються живими останками колишнього режіму. Католицька школа старається оборонити їх перед наступом великого промислу, капіталізму, акційних товариств. На своїх конгресах католики постійно про це говорять.

Ця школа не може отже дивитися приязним оком на споживче кооперативне товариство, яке хоче елімінувати малу торговлю, ба навіть опісля малого майстра, як тільки кооператива зможе виробляти товари своїми засобами.

Можливо, що вже скорше признась кооперативне робітниче продукційне товариство: його першим творцем був в 1832-ім році Біше́, що належав до католицької школи.

Є тільки одна форма кооперації, яку соціяльна католицька школа взяла майже у всіх краях під свій покров: це кредитова кооперація. Але чому? Бо саме ця форма кооперації визичає капітали малим майстрам, селянам, малим купцям, а тим самим вона, в противенстві до других форм, підпомагає середні кляси. Але й ці кооперативні товариства не йдуть спільно зі споживчими кооперативами.

Соціяльна католицька школа глядить із занепокоєнням, як кооперативний рух схиляється до соціялізму, мимо невтральности, яку голосить, про що я говорив в попередніх лекціях. Признаючи, що кооперативна програма остає офіційно невтральною, більшість провідників кооперативного руху все таки як не комуністи, то бодай соціялісти, вільнодумці, жиди, протестанти. І католицька школа бачить це не радо.

Його спільні точки з кооператизмом.

Мимо тих ріжниць, ми побачимо й тут подібне явище, яке ми запримітили, обговорюючи марксизм і синдикалізм: доктрини, які своїм початком і напрямними видаються протилежними, в кінці зближуються. Католицька соціяльна школа, приглядаючись з близька до кооперації, побачила між кооперативним рухом і собою самою деякі подібности.

Вона не могла зразу не звернути уваги на цей принціп, виписаний на першому місці кооперативної програми: усунення зиску.

Коли пригадаємо собі ті всі кампанії, що їх вела церква 2000 літ від сього повстання проти жадоби зиску, проти лихви під якою небудь формою — usura vorax, як звав її Лев III-ий, в своїй славній енцикліці — дивно булоб, колиб вона не віддала чести кооператизмові.

Вона приневолена признати — що так висловлюся — цей християнський дух у боротьбі, яку кооператори ведуть проти жадоби зиску і меркантильного духа. І вона не може теж остати нечутливою до того, що кооперативна програма виключає боротьбу кляс, та проголошує обовязок солідарности.

А навіть відносно середньої кляси вона може признати, що, оскільки кооперація зносить посередників, то з другої сторони вона витворює нову середню клясу, розуміючи під цим цілу ту масу членів, які одержують звороти, а тимсамим можуть щадити, призбируючи малий капітал; а є їх мільони у світі! І цим саме вони заінтересовані в задержанню малої власности.

В кінци католицька школа повинна цінити в кооперації її міжнародність, бо ніхто не є більшим інтернаціоналістом, як церква, яка вже своїм іменем „католицька“ і „вселенська“ хоче зазначити, що обгортає цілий світ.

Тим самим в усіх тих питаннях не має абсолютного розходження обох тих рухів.

Тому католицька соціяльна школа зблизилася до кооперативного руху. Вона зробила це навіть з розголосом. Це сталось недавно, у 1919. р., в Римі, де утворено міжнародній католицький кооперативний союз. Він відбув свій другий конгрес в 1921 р., у Ціріху. На цім конгресі був присутний о. крилошанин Юнг зі Сен-Галь, що недавно помер. Він читав доповідь про кооператизм, з якої наведу тільки одну фразу:

„Тільки кооперативна народня економія є в силі розвязати сучасну економічну кризу та побороти історичний матеріялізм так комуністичний, як і капіталістичний“.

Конгрес ухвалив програму, з якої наводжу характеристичні уступи:

„Треба завести таку економічну систему, в якій заспокоєння потреб народу булоб законом цілого економічного життя — розуміючи під цим не тільки задоволення самих потреб, але й справедливіший розділ доходів, як теж більш серіозну контролю цін... щоби приватні інтереси, інспіровані до сьогоднішнього дня пошукуванням зиску, були підпорядковані загальному інтересові“.

„Так отже найбільш слабих треба кликати в ряди кооперації, — установи, яка перемінює в цінність невеликі сили слабих“.

І ось ми віднаходимо в цих словах суттєві принціпи кооперативної програми: заспокоєння потреб, а не пошукування зиску,

і справедливу ціну. З цього місця тому два роки я виголосив ряд викладів*) про значіння справедливої ціни, і вказував, яке вона займала місце в канонічному праві середніх віків.

В Злучених Державах численні католицькі духовні говорять майже такою самою мовою.

Маємо отже католицький кооперативний інтернаціонал і соціяльну католицьку кооперативну програму. В дійсности маємо три кооперативні програми:

ліберальну програму Рочделя,

червону програму Москви і,

білу програму Риму або чорну, як хочете, але назва, яку вони самі собі надають, звучить: „Білий кооперативний союз".

Проте, приєднуючись в деякій мірі до кооперативізму, соціяльна католицька школа не хоче очевидно зректися своїх прінціпів. Вона приписує своїм кооперативам окрему програму; і так, як ми вказали на специфічний характер рочдельських кооператив, так само вкажемо тепер на ознаки католицьких кооператив.

Що-ж характеризує католицькі кооперативи? Всі вони признають методи кооператив клясичного рочдельського типу: продаж по біжучих цінах, звороти відповідно до закупу, один голос на члена, безогляду на скількість уділів, продаж і нечленам і т. д.

Суттєва ріжниця є наперед в тім, що вони виключають зовсім революційну тенденцію, — думку, щоб кооперація була знаряддям боротьби кляс і тріюмфу колєктивного соціялізму: колєктивістичного, комуністичного, марксівського, чи якогось іншого. Вони хочуть боротись проти капіталізму, в моральному значінню цього слова, а не через вивласнення посідаючої кляси.

Тим вони виключають не тільки червоний кооператизм, але й інтегральний, цебто всяке стремління до перебудови сучасного економічного устрою, а передовсім зусилля до виелімінування купців. Так само, як економісти ліберальної школи, про котру ми говорили, католицька школа вважає кооперацію за рід конкуренції, якої роля в доповненню, в поправленню всього, що зіпсоване в сучасному ладі, але ніколи в його поваленню.

Знова під іншим оглядом католицькі кооперативи, відхиляючись від рочдельських кооператив, зближуються до червоних: вони хочуть замкнути себе, стаючи конфесійними. Так як кооперативи Москви мають своїм правилом: допускати до себе тільки пролєтарів і виключати буржуа, — так само католицькі кооперативи заявляють, що вони не можуть терпіти в своїх рядах вільнодумців чи матеріялістів; вони хочуть задержати християнське наставлення, конечно потрібне для збуджування енергії.

Впрочім, кажучи, що вони замкнені, наче червоні кооперативи, тільки в противному змислі, я не хотів твердити, що вони домагаються від тих, що хочуть до них пристати, карти віроісповідання, так як я теж не казав, що червоні кооперативи вимагають членської виказки соціялістичної партії.

Ні, вони не ставлять таких вимог, і впрочім це булоб абсурдом для тих, що займаються торгівлею. Одначе, що до адміністрації і персо-

*). Уривок з них ми подали в ч. 3. „Кооп. Респ." за б. р., ст. 88. — Ред. „К. Р"

налу цих товариств, то вони стараються мати своїми адміністраторами і урядовцями людей, визнаючих їхні ідеї.

Відповідно до країни, кооперативи приймають одну з цих двох програм. Так, як в Росії всі мусіли пристати до червоного кооператизму, так само є краї, в яких білий, цебто католицький кооператизм намагається стати домінуючим.

Такі кооперативи появляються тільки в католицьких краях, очевидно в Польщі, Бельгії і Італії [1]).

Часописи недавно донесли, що персонал Ватикану, що складається, як ви знаєте, з кількох сот осіб, заснував кооперативне споживче товариство, щоби уможливити прелатам робити собі деякі ощадности.

У Франції появилися католицькі кооперативи два роки тому на маленькім конгресі, дуже замкненім і майже інкогніто. Дискусія була досить повчаюча. Кооперативи-дисіденти признали, що Національна Федерація кооператив Франції остається без закиду під оглядом своєї політичної лінії, що вона енергійно боронить свою невтральність і не дала себе підчинити соціялістичній партії. Але признаючи коректність її поведінки, вони заявили: що ці, які проводять Національною Федерацією, ба навіть більша часть французьких кооперативних товариств своєю політичною закраскою, душевною формацією, релігійними поглядами не дають їм достаточних гарантій. І тому заснували малесеньку конфедерацію не під назвою католицьких кооператив, але — „незалежних“ товариств, так, як зробили ті в Італії. Було їх приблизно двацять і я більше про них не чував.

Протестанський соціялізм.

Можна здивуватись на перший погляд, що існує протесанський соціялізм, чи навіть „протестанський соціяльний християнізм“. Нічого бо не знайдете в історії протестантизму, щоб звертало його в сторону соціялізму.

Завжди, чи було це в XVII-ім століттю, коли він закликав на престол Англії Родину д'Оранж на місце Стюартів, чи в XVII-ім століттю, коли разом з пуританами інспірував революцію в Америці, виставляючи принципи, які опісля приняла французька революція під назвою Деклярації Прав Людини, — протестантизм лучив я завжди з т. зв. ліберальною буржуазією. А та не мала ніколи ніяких симпатій для соціялізму. З другого боку, коли розглядатимемо не під оглядом політичним, але економічним діяльність протестантизму, то побачимо, що вже перші протестанські реформатори проклямували свободу позички, регабілітували відсоток від капіталу та знесли закон проти лихви. Протестантизм клав основи під модерний капіталізм [2]) у великих купців Голяндії, у великих промисловців Англії, ба навіть тих з Франції, аж до хвилі, коли їх прогнано після відкликання нантейського едикту і коли вони втікли до Німеччини, Голяндії і Англії,

[1]). Від виступу фашизму католицькі кооперативи вписано з уряду до офіціяльної кооперації, під контролю „Енте национале“, якої програма впрочім й не богато ріжниться від католицької.

[2]) Один із провідників соціяльного протестантизму Американець Равшенбух каже: Перший розмах дали капіталізмові краї кальвіністів, бо кальвінізм приписував ощадність, скромність одягу, совісність у праці як сутєвий обовязок християн. І так, поменшуючи видатки, збільшуючи одночасно доходи, він витворив економічні резерви, потрібні для фінансування промислу.

стаючи головними носіями промислового і торговельного розвитку цих країв.

За весь той час доля протестантизму була радше звязана з долею капіталізму. А навіть сьогодні, навіть в таких краях, як Франція, де протестантизм уявляє дуже маленьку меншину, начальниками банків і то найвидатніших є протестанти або Жиди.

Та коли, замісць глядіти на історію протестантизму, звернемо увагу на його духа, то й тут можемо ствердити, що характеристикою протестанської релігії є індивідуалізм, небажання підчинитися іншому авторитетові, як авторитету Бога; так, що по своїй совісти протестантизм призначений достарчувати учеників і апостолів ліберальній економічній школі.

Правда, що такою була роля буржуазії по ріжних протестанських краях, але витворилась під-струя, яка голосить, що завертає аж до джерел християнізму і що вона там хоче шукати для себе соціяльного натхнення. Ви знаєте впрочім, що й під теольогічним оглядом протестантизм твердить, що він являється безпосереднім нащадком християнізму перших днів, перескакуючи пятнацять віків традиції і відхилів католицької церкви.

Протестанський соціяльний християнізм появивсь недавно, майже в тім самім часі, що й інші соціяльні школи, про які я говорив, себто в половині минулого століття.

Перша половина XIX-ого століття, — я не потребую цього ще раз повторювати, — була найнещасливішою добою в історії робітничої кляси, коли умови праці були найтяжчі, а платня найнижча.

Зовсім природно, що люди, які відчували по правді християнізм, а головно ті, що були членами церкви, зворушувались картиною нужди робітничої кляси. Деякі, а було таких небагато, думали, що правдива релігія не може бути байдужою до цього. Вони відчули, що не можна повторювати щоденні літургічні молитви: „хліба насущного дай нам днесь“ і ще: „нехай прийде царство Твоє на землю“ без того, щоби надавати цим словам практичне значіння. Вони казали собі, що такі благання мусять вязатися з реальними ділами. Коли домагаємось насушного хліба для всіх, то треба старатись дати його тим, що його не мають, а коли хочемо, щоби настало царство Бога, цебто царство правди, то треба, щоби воно було також тут на землі, а не тільки в небі.

Вони думали також, що християнську, а головно протестанську догму спасення людини треба розуміти не лише в індивідуальному значінню, але теж старатися за соціяльне спасення. Індивідуальне спасення видавалось їм неможливе, ба навіть не бажане, оскільки воно незлучене зі спасенням всіх. Треба, щоби молитва кожного була наче та вістка, яку при небезпеці корабля розсилає стація бездротного телєграфу по морю: S. O. S. (save our souls) — спасайте наші душі!

Щоби голосити таку науку в протестанських церквах — піднялося в половині XIX-ого століття кількох людей, яких можна вважати творцями і апостолами протестанського соціялізму, а на їх чолі: Ченінг в Злучених Державах і Чарльз Кінгслєй в Англії. Вони домагалися для народу прав на краще життя, на ліпшу справедливість. В Лондоні 1851-ого р. пастор Кінгслєй виголосив з проповідниці проповідь. Ось вона:

„Я голошу, що місія, яку Бог поручив священикам християнських народів, це — голосити свободу, рівність і братерство в як найширшому значінню.

Бо є дві свободи: фальшива, що дозволяє людині робити все, що їй забагнеться; правдива, яка велить людині робити те, що є її обовязком.

Є дві рівности: фальшива, яка зводить всі характери і всі здібности на однаковий, низший рівень; правдива, яка дає кожному чоловікові змогу розвивати і плекати свої здібности, якими Бог його обдарив.

Є два братерства: фальшиве, коли чоловік вибирає собі сам тих, з якими поводиться неначе з братьми; правдиве, коли він вважає братьми всіх, які так, як і він сам, мають Бога своїм батьком.

Кожна соціяльна система, яка влекшує громадження капіталів в руках малого гуртка осіб, яка позбавляє нарід землі, надбаної його предками, яка приводить його до умовин життя панщизняних рабів, чи денних робітників жиючих з заробітчанських платень, згорблених під ярмом довгів, або яким небудь іншим способом їх понижує і поневолює, чи навіть відмовляє їм сталого становища в суспільстві — кожна така суспільна система находиться в противенстві до Божого царства, яке проголосив Христос".

Ця проповідь викликала скандал, але мимо того вона висказувала думки гуртка ревних християн, що вперше приняли назву „християнських соціялістів". (Christian Socialists). Цей невеликий гурток мав поважний вплив на пізніший розвій цього руху.

По правді сказати, то ті християнські соціялісти не добачували свого ідеалу в споживчім кооперативнім товаристві, але в кооперативнім виробничім товаристві. Це однак в даному разі не має значіння.

Не викладаючи тут історії цього руху, схажемо, що не тільки в Англії і Америці, але і по всіх протестанських краях існує велике число ліг соціяльного християнізму.

У Франції протестанти становлять малесеньку меншину — близько 600.000 перед війною, а по заняттю Альзації біля 900.000, себто тільки два відсотки населення. І більшість тих протестантів не має ніякої симпатії для соціяльного християнізму.

Але всетаки повстала меншина в меншині, малесенький гурток ревних, які заснували 1887-ого року Протестанське Товариство Соціяльного Християнізму. Воно видає журнал під таким самим заголовком, відбуває періодичні конгреси, та навязало тісні взаємини з товариствами соціяльного християнізму інших країн, ба навіть має деякий вплив на молодше покоління.

Але цей соціяльний протестантизм ділиться на групи, що визнають ріжні програми.

Маленький гурток голоситься отверто до соціялізму. Поль Пасі, колишній професор Школи високих соціяльних наук (син економіста Фридерика Пасі, що був провідником ліберальної економічної школи) не тількиісповідує соціялізм (хоч дуже далекий від диктаторського комунізму Москви); він навіть заснував комунарну кольонію біля Ренсу, що зветься Ліефра (початкові букви трьох слів: ліберте́ = свобода, еґаліте́ = рівність, фратерніте́ = братерство); вона склада-

ється одначе тільки з шести родин[1]). Подібно професор правничого факультету в Кан, П. Бівіль (помер зовсім ще молодим) дуже строго і дуже вірно придержується в своїм життю комуністичної доктрини.

В правих кругах вбачали в соціяльному христіянізмі свого роду проповідь, якою має бути поведінка посідаючих кляс, неначе обовязок опікунства супроти убогих братів. Один з христ. соціялістів був навіть пастором на цісарському дворі Німеччини і якийсь час удержував дуже добрі взаємини з імператором Вільгельмом, аж вкінці цей бзаявив, що соціяліст і христіянин, це два слова, які не йдуть зі со ою в парі.

В Англії і Злучених Державах деякі ліги голосять націоналізацію землі, опираючись на тексті біблії, на законах Мойсея: „Земля є моєю, сказав Вічний".

Але передовсім велика більшість в усіх краях, де є живий протестанський соціяльний христіянізм, увійшла на шлях кооператизму. Вони вірять, що в кооператизмі знайдуть розвязку, яка найкраще відповідає їхнім стремлінням.

Його спорідненість з кооператизмом.

Розглянемо причини, ізза яких протестанський соціяльний христіянізм причалив до кооперативної думки.

Насамперед ізза самої своєї організації. Протестанські церкви в противенстві до католицьких не є каплицями розкішної і величавої катедри, це більше чи менше автономні установи, обєднані зі собою тісніше чи вільніше. Кожна церква становить вільне товариство, в певній мірі назалежне, як т. зв. презбітерянські церкви; а коли вони й лучаться зі собою, то вузлами одної чи більше федерацій. Наприклад у Франції існують дві федерації: Федерація реформованих церков і Федерація вільних церков.

Тому по проголошенню закона про відділення церков від держави, протестанські церкви могли перетворитись зовсім природно в стоваришення культів. Навпаки католицькі церкви не вважали можливим, аж до вчорашнього дня, приняти організацію так мало відповідаючу католицькій ідеї єдности.

Можна отже сказати, що кожна протестанська церква уявляє собою свого рода духове споживче товариство. Я не профаную цього слова, бо існує так само духове споживання, як і матеріяльне. Чи-ж не є ціллю кооперації заспокоїти всі, хочби найбільш ріжноманітні потреби своїх членів? Можуть бути і існують кооперативи для телефонічних сполучень, концертів, театральних вистав, а чому не моглиби існувати кооперативи взаїмної будови духа?

Можнаби ще дальше дошукуватись подібностей, заходячи аж в початки христіянства, в ті перші дні христіянського побуту, до яких так радо протестантизм повертає. Перші христіянські громади були правдивими споживчими товариствами в тім значінню, що їх члени збирались періодично на спільну їду, скромні банкети бідних людей, якими були христіяни цього часу. Ті сходини звалися — і це слово

[1]) Кольонія заснована 1908-ого р. має 100 гектарів землі з населенням біля 50-ти душ. Власність цеї землі є спільна, але кожна родина управляє свою часть і задержує власність плодів, які звичайно споживають на місці. Наставлення кольонії є релігійне, це майже мала церква — каже її директор, і цьому мабуть завдячує вона своє існування до нинішнього дня.

залишилося у французькій мові — агапами. Воно грецького походження і означає приязнь, милосердя, любов. На тих саме банкетах прославлювано св. Тайну, бо св. Тайна своїм достойним початком, так, як її установив Христос, не була нічим іншим як приняттям, на якому учасники ломили хліб і пили з одної чарки.

Але не тільки своїм символом, своєю конституцією евангелицький протестантизм зближується до ідеї кооперації, але також своєю догмою.

Бо в чім полягає догма, краще сказати подвійна догма, що є основою християнських церков, а головно тих, що звуться евангелицькими? Наперед це догма про упадок: всіх людей засуджено за гріх Адама, всі за одного в грісі і карі. А опісля спасення: всі спасені і окуплені жертвою одного, смертю Ісуса Христа, одного за всіх. Отже солідарність проявляється в історії упадку так само, як і в спасенню. Християнізм проявляється тут у цілій своїй суцільности, і я можу навіть сказати, що клич кооперації, нині вже дещо банальний, бо за часто його повторюється: один за всіх, а всі за одного — є тільки світською перерібкою християнської догматики.

Ліберальна політична економія вважає своїм принціпом конкуренцію. Конкуренція є формою боротьби за життя, яка може так в економічному, як і в біольогічному ладі створити добір; кооперація теж переводить селекцію. Одна і друга мають своїх вибранців, але у світі конкуренції, вибраними являються найбільш сильні, найбільш зручні; в світі кооперації вибранцями є найбільш віддані, найбільш товариські.

Це ще не все; є ще й інші черти подібности і цілий характер кооперативної організації, який ми коротко зясували в попередніх лекціях. Завдання споживчої кооперації — це дати кожному чоловікові, кожній родині „насушний хліб"; тимсамим відповідає вона молитві, повторюваній від віків стільки міліонами уст, навіть невіруючих.

Роля споживчої кооперації проявляється, як ми вже часто повторювали у здійснюванні справедливої ціни і в тих двох словах можна зібрати навіть найпростіше означення кооперативної програми. А саме настановлення справедливої ціни, не є тільки економічним змаганням, але теж моральним змаганням, бо воно здійснює справедливість при обміні.

Кооперація прямує до повалення зиску. Ісус Христос сказав: „Не можна служити Богові і маммоні"! Маммон був богом Филистинів, протиставлений правдивому Богові Ізраїля, Єгові; але в мові протестанського християнізму, передовсім англійських і американських християн, Маммон став символом жадоби зиску. Отже, коли проповідники кидають громи на Маммона, то вони не можуть почувати себе незєдиненими з таким рухом, як кооперація, що саме має своєю ціллю повалення зиску.

Ось чому в протестанських краях, головно в Англії, соціяльний християнізм звернувся до кооперації і богато його визнавців причинилися до його розвою. Один англійський церковний достойник казав: „хто хоче щиро практикувати християнізм, той мусить бути прихильником кооперації".

А інший докинув: „Не це надзвичайне, що не має ні одного пастора, який бувби апостолом кооперації, але в більшій мірі це, що такий ще досі не появився".

Але не тільки особи з духовенства добачували в кооперації здійснення християнського ідеалу; також і велике число скромних рядовиків визнає в кооперації правдиву релігію, бо чиж вираз релігія не походить від слова „lier“ = вязати?

Ось як висловлюється один з членів кооперативного англійського товариства, одного із найстарших в Гебден — Брідж (це було продукційне товариство, що його опісля закупило одно споживче товариство, але це дрібниця):

„Наше товариство розвивається. Воно творить суцільну часть нашого життя. Ми відчуваємо, що виконуємо боже діло і на цім шляху і в цій спільноті знаходимо наше вдоволення“.

Не потребуємо отже підпринимати тут тої самої праці, що при попередніх викладах, відшукуючи ріжниці ріжних шкіл з кооперативістичною програмою. Це не потрібне, бо за виїмком кількох наших груп, комуністів на ліво, патерналістів на право, велика більшість соціяльного протестантизму ріжних країн світа приняла кооператистичну програму без ніяких змін. Вони бачать, що ця їдея заспокоює з одної сторони індивідуалізм, з якого не хоче зрезигнувати ні один потестант, навіть соціяліст, і з другої солідарність, якою вони так дорожать.

Це приступлення може викликати недовіря до кооперації з боку тих людей, для яких кожна релігія навіть протестанська є помилкою і небезпекою. Але оскільки є такі, що вважають, що кооперація не перечить їхнім релігійним настроям, то це не значить, щоб вона не могла вдоволяти й інших. Існує теж релігійна музика і християнське малярство, але це не дискредитує їх в очах артистів не-християн.

Славний італійський автор Г. Фереро пише в одній своїй книжці: „для того, щоби піднести світ і повалити імперію капіталізму, існує тільки один спосіб: ограничити бажання“. Це звучить парадоксально, що споживча кооперація, яка своєю дефініцією повинна радше підштовхувати до споживання, може відповісти такому ідеалові! А в дійсности так є, бо, як ми вже сказали, її ціллю є виховати споживача, даючи йому не тільки економічний, але й моральний вишкіл.

Ш. Жід

За дозволом автора з французької мови переклав
Ю. Студинський.

КООПЕРАТИВНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ.

Навчання кооперації на українському університеті в Празі.

Єдиний в світі український університет, що, в силу історично-політичних обставин життя нашої нації, існує вже 12 літ поза етнографічними межами свого народа — в Празі чеській, може похвалитися одною цінною ознакою поступовости і модерности своєї програми навчання: на університеті існує катедра кооперації.

Крім українського університету в Празі та Української Господарської Академії в Подєбрадах і Українського Педагогічного Інституту в Празі кооперація, як предмет високошкільних студій, викладається на правничому факультеті французького університету в Парижі

до недавна ще під керівництвом покійного проф. Ш. Жіда, на швайцарському університеті в Цюриху, на німецькому університеті в Галле, де існує семінар кооперації під керовництвом професора Грінфельда, на високій торговельній школі в Берліні під керовництвом проф. Гільдебранда, на болгарській вищій кооперативній школі в Софії, на фінляндському вищому кооперативному інституті в Гельсінфорсі, на англійському кооперативному коледжі в Менчестері, на спеціяльних курсах при американських університетах*). Як бачимо, наш університет є в числі тих перших піонірів, що звернули увагу на те новітнє суспільно-економічне явище, яким є кооперація, і дали йому почесне й належне місце в програмі своїх студій.

Катедру кооперації на українському університеті засновано в 1923 році, коли факультет права й суспільних наук покликав в характері доцента кооперації С. Бородаєвского, професора Укр. госп. академії в Подєбрадах, давнього діяча кооперації на Наддніпрянщині і автора багатьох наукових праць з кооперації на ріжних мовах. В 1925 році доц. Бородаєвського за його нові наукові праці підвищено на надзвичайного, а в 1928 році на звичайного професора кооперації укр. університету. І таким чином катедра кооперації дістала рівні права з іншими постійними катедрами.

Факультет права та суспільних наук українського університету дивиться на кооперацію, як на один із важливих, а не другорядних предметів. Це видно з правил про студії на цьому факультеті. Згідно з цими правилами, що існують від 1926 року, абсольвенти правники українського університету для одержання абсолюторії і набуття академічного титулу доктора прав повинні:

1) прослухати, крім загальної науки про народнє господарство також курс теорії кооперації і то в обсязі не менше 5 тижневих годин викладу протягом одного або двох семестрів;

2) скласти перед спеціяльними комісіями, крім так званих історично-правного і судового державних іспитів та двох відповідних рігорозальних іспитів, ще й т. зв. політичний державний іспит та дотичний третій рігороз, до обсягу яких входить іспит з теорії кооперації. Історія ж кооперації викладається на українському університеті, як курс для іспитів необовязаний.

В наслідок цих правил кооперація, як наука, набрала на українському університеті рівних прав з іншими правничими і суспільно-економічними дисциплінами. А доктори прав нашого університету є правники, що мають також і знання кооперації. Абсольвенти ж прав інших університетів, як б. російських, б. австро-угорських, чеських та ін., коли хотіли здобути гідність доктора прав на нашому університеті, як це вже було в практиці, мусіли спершу записуватись на кілька семестрів на українськім університеті, для прослухання курсу кооперації і складати з цеї дисципліни додаткові іспити. Без цього їхні дипльоми факультет права і суспільних наук нашого університету відмовлявся нострифікувати.

За час дотеперішнього існування катедри кооперації на українському університеті в Празі прочитано такі кооперативні предмети:

*) В Польщі кооперація викладається на рільничому факультеті краківського університету та у варшавському ун-ті (проф. С. Войцеховський),

В 1924-25 акад. році	—	Історія кооперації 2 год. тнжнево.
		Теорія кооперації 3 год. тижнево.
В 1925-26 „ „	—	Сільсько-господарська кооперація 3 год.
В 1926-27 „ „	—	Прінціпи кооперативного законодавства 2 год.
		Кооперація поміж словян 1 год. тижн.
В 1927-28 „ „	—	Кооперативне право 3 год. тижнево.
В 1928-29 „ „	—	Теорія кооперації 3 год. тижн.
В 1929-30 „ „	—	Кооперативний кредит 3 год. тижн.
		Сільсько госп. кооп. 3 год. тижн.
В 1930-31 „ „	—	Споживча кооперація 3 год. тижн.
		Кооперативне право 3 год. тижн.
В 1931-32 „ „	—	Теорія кооперації в звязку з історією 3 год.
		Кооперація продуцентів 3 год. тижнево.
В 1932-33 „ „	—	Кооперативний кредит 3 год. тижнево.

Отже, за весь час виголошено 9 — 10 окремих курсів.

В 1931-32 академічному році при університеті засновано семінар кооперації (2 години тижнево), в якому, для наукової співпраці і поширення своїх кооперативних знань, можуть з дозволу керуючого професора приймати участь не лише члени українського університету, а й інші особи з відповідною теоретичною чи практичною підготовкою.

При цьому семінарі в 1932-33 акад. році заложено фахову бібліотеку, яка нині нараховує понад 200 томів і коло 200 назв.

З таким поширенням діяльности катедри кооперації факультет в 1931. році встановив при цій катедрі асистентуру, яку уділив інж. Ант. Кущинському, абсольвентові кооперативного відділу Укр. Госп. Академії в Подєбрадах і б. професорському стипендіятові цієї школи. В обовязок асистента кооперації входить, крім секретарювання на семінарі і завідування фаховою бібліотекою, також підготовка до дальшої наукової та навчальної діяльности в галузі кооперації.

Нарешті, щоби дати всі інформації про студії кооперації на українському університеті в Празі, треба ще згадати, що цьому питанню ще, крім катедри народнього господарства, якою керує звич. професор політичної економії О. Мицюк, багато уваги уділює звич. проф. цівільного права акад. др. С. Дністрянський. На його семінарі господарського права в останній добі були виголошені доклади і реферати на такі кооперативні теми: Проблєми асекураційної кооперації на Наддніпрянщині, Лісові кооперативи на Підкарпатті, Колективні договори в С.С.С.Р. (з окремим розділом, що торкався кооперації), Кооперативний кредит в Ч.С. Р., Правне становище шкільних кооператив.

Так кооперація, як наука, здобула собі місце на українському університеті в Празі і з правдивою приємністю і повним признанням занотовуємо тут цей факт, який свідчить про належну увагу нашої високої школи до сучасного життя і важливих потреб української дійсности.

А. К-ський.

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

Весна 1933 р. в щаднично-кредитових кооперативах. Цегорічна холодна і мокра весна, а тимсамим і тяжкий господарський передновок найшов свій відгомін також в щаднично-кредитових кооперативах. Всюди зазначився спадок щадничих вкладок, хоч тут і там занотовано збільшення.

I. Вкладкові операції.

Табелярично обороти вкладкових операцій в другім кварталі 1933. р. і стан вкладок з кінцем кварталу представляється в слідуючий спосіб:

(гл. табл. на 292 ст.)

З повищої табелі наглядно видно, що, починаючи від централі, Центробанку, а кінчаючи райфайзенками, на селі всюди зазначилася звишка. Одинока група, яка виказує знижку, це група урядничих кооператив. Але явище це легко собі пояснити тим, що в деяких урядничих кооперативах щадничі вкладки зростають автоматично через постійне відчислювання працівникам установ з гори усталеного відсотку з платні на ощадність в тих кооперативах. Це – так звана примусова ощадність.

Відсотково щодо числа кооператив, виказуючих зменшення, то заходить мала ріжниця між міськими і сільськими кооперативами. З міських кооператив — Українбанків — виказує зменшення вкладок 52, на загальне число 87, які подали свої обороти, — що становить 59·77%. З сільських райфайзенок виказує зменшення вкладок 77 кас на 141, що дає 54.61%. Натомісць що до відсоткового відношення зменшених сум, між собою, то перевагу має село і то майже о половину. Українбанки виказують зменшення лише на 6.56%, а Райфайзенки — 9.62%.

Дальше, приходиться підмітити ще одно цікаве явище, а саме, що Українбанки в Тернопільськім воєвідстві не то що не виказали в загальній сумі зменшення, а навпаки, виказують збільшення і то досить значне: на 50.524 зол. т. є. на 23.32%. Значніше збільшення виказали тут такі Українбанки: Збараж 2·880 зол., Копичинці 29.871 зол. і Тернопіль 22.184 зол. Натомісць Райфайзенки в тернопільськім воєвідстві, які посідають майже половину всіх вкладок, зложених в наших райфайзенках (337.269 зол. або 43.33% на 778.363 зол.) виказують досить значне зменшення: — — 8.262 зол., що становить 17.92% вложеної суми.

В Станиславівськім воєвідстві вийшло на відворот; звороти вкадок в Українбанках перевищили вплати на 32·855 зол., це є на 16.10%. Райфайзенки тогож воєвідства виказують надвишку вплат над виплатами в сумі 3.154 зол., т є 10.26%.

Нарешті приходиться ствердити, що, мимо зменшення суми вкладок, число вкладчиків зросло на протязі кварталу о 740. З того виходилоби, що, мимо винимання вкладчиками заощаджених сум, що остаточно є нормальним явищем в теперішньому часі, все таки прибувають нові вкладчики.

В загальному висліді зворот вкладок ощадности в другім кварталі перевищив вплату на 77.835 зол., ц. є на 6.49%.

Загальна сума обороту (вплати і виплати) щадничих вкладок в 236 кооперативах виносила в другім кварталі б. р. 2.478.222 зол.

II. Позички.

Позичкові обороти кредитових кооператив зазнали в томуж кварталі також зменшення. Унагляднює це слідуюча табеля: (гл. табл. на 293 ст.)

В першім кварталі сума уділених позичок виносила 3,668.339 зол., а в другім 3,496.533 зол. Сплата в першім кварталі дала суму 3,727.332 зол., с. то 30.57% стану уділених позичок на початку цього кварталу. Сплата позичок в другім кварталі виносила 3,575.145 зол., що становило 29.55% стану позичок на початку цього кварталу. Коли розглянути платність позичок по групам, то вийде слідуюче відношення сплачених в другім кварталі позичок до стану позичок на початку кварталу: Центробанк 66.92%, Дністер 29.77%, Українбанки 25.37%, Райфайзенки 16.96%, урядничі 17.33%. Ріжні степені платности позичок в поодиноких групах кооператив приходиться пояснити слідуючими обставинами: 1) ріжним способом книжкування сплати уділених позичок; 2) уділюванням не лише векслевих, але також і скриптових позичок; 3) недодержування речинців платности. Блищого пояснення вимагає лише перша обставина. Деякі кооперативи і то значна більшість переводить сплату векслевої позички частинними сумами в міру дійсної сплати. Натомісць інші кооп. — по упливі кожного кварталу, що покривається з речинцем платности позички, відновляють векслі, переводячи книжково як сплату цілої довжної суми виписаної на векслі, а новий вексель, хочби і на ту саму суму, але за оплатою відсотків на слідуючих три місяці перево-

Обороти і стан щадничих вкладок в кредит. кооп. в другім кварталі 1933 р.
(Курсивою означено число узгляднених в ц. зіставленню кооператив)

Група коопп. і Воєвідство	Заг. ч. кооп.	Вкладок: Вложено (в другім кварталі)	Вкладок: Винято (в другім кварталі)	Ріжниця: абсолютна + —	Ріжниця: %	Ч. кооп. виказує: зріст	Ч. кооп. виказує: зменш.	Ч. кооп. виказує: без змін	Ч. кооп. виказує: брак даних	С⁰ вкладок на 1/7 933	Число вкладчиків
А. Централя (Центробанк)	1	173.498	185.910	—12.412	7.15	—	1	—	—	1,279.603	2.238
	1	*1*	*(1)*								
Б. Краєві (Дністер)	1	242·211	256.930	— 14.719	6.08	—	1	—	—	2,040 023	1.940
	1	*(1)*	*(1)*							*(1)*	
В. УКРАЇНБАНКИ Воєвідство											
Львів	47	173.359	211.339	— 37.930	21.90	14	20	6	7	1,597.565	5.829
	40	*33*	*(54)*							*(40)*	*(40)*
Станиславів	31	204.003	236 857	— 32.855	16.10	8	14	4	5	1,224.449	4.293
	26	*(22)*	*(22)*							*(26)*	*(62)*
Тернопіль	32	267.119	216.595	+ 50.524	23.32	10	11	8	3	1,557 107	5.594
	29	*(21)*	*(21)*							*(29)*	*(62)*
Волинь	8	12.864	33.270	— 20·406	158.62	2	5	1	—	399.642	1.526
	(8)	*(7)*	*(7)*							*(8)*	*(8)*
Люблін	1	442	140	+ 302	215.71	1	—	—	—	11.520	180
	(1)	*(1)*	*(1)*							*(1)*	*(1)*
Полісся	2	7.937	11.202	— 3.265	41.15	—	2	—	—	42.547	152
	(2)	*(2)*	*(2)*							*(2)*	*(2)*
Разом	121	665.724	709.404	— 43.680	6·56	35	52	19	15	4,424.830	17.574
	106	*(86)*	*(87)*							*(106)*	*(106)*
Г. РАЙФАЙЗЕН. Воєвідство:											
Львів	88	23.047	27.753	— 4.706	20·41	24	27	17	20	252.670	6.280
	(68)	*(48)*	*(51)*							*(86)*	*(68)*
Станиславів	75	33.887	30.733	+ 3.154	10.26	19	19	18	19	168.083	5.382
	(56)	*(35)*	*(38)*							*(56)*	*(56)*
Тернопіль	90	46.953	55.215	— 8.262	17.92	16	29	16	29	337.269	4.167
	(61)	*(45)*	*(45)*							*(61)*	*(61)*
Волинь	9	906	1.358	— 452	49.89	4	1	1	3	12.069	472
	(6)	*(5)*	*(5)*							*(6)*	*(61)*
Люблін	6	1.103	1.024	+ 79	7.71	1	1	2	2	8.272	539
	(4)	*(2)*	*(2)*							*(4)*	*(4)*
	268	105.896	116.083	— 10.187	9·62	64	77	54	73	778.363	16.840
	(195)	*(195)*	*(141)*							*(195)*	*(165)*
Г. УРЯДНИЧІ*) Воєвівство:											
Львів	9	11.177	8.144	+ 3.033	37.24	3	1	2	3	203.656	690
	(6)	*(4)*	*(4)*							*(6)*	*(6)*
Станиславів	2	1.394	1.438	— 44	3.15	—	1	—	1	10.712	118
	(1)	*(1)*	*(1)*							*(1)*	*(1)*
Тернопіль	2	294	120	+ 174	145.00	1	—	1	—	9.344	111
	(4)	*(1)*	*(1)*							*(2)*	*(2)*
	13	12.865	9.702	+ 3.163	32.60	4	2	3	4	223.712	919
	(9)	*(8)*	*(8)*							*(9)*	*(9)*
Всі групи: А.Б.В.Г.Г. разом	404	1,200.194	1,278.029	— 77.835	6.49	103	133	76	92	8,746.531	39.511
	(312)	*(229)*	*(236)*							*(312)*	*(312)*

*) До цієї групи належить ще 2 студенські кооперативи, але з огляду на брак всяких даних про них — опущено їх.

Обороти і стан позичок в другім кварталі 1932 р.

Група	Заг. ч. кооп.	Стан на початку кварт.		На протязі 2 кварталу		Ріжниця		Стан позичок при кінці кварт	
	стат. узгл.	число позич.	сума	уділено	сплачено	абсолютна	%	Сума	число
Централя (Центробанк)	1 *1*	162 *1*	1,141.162 *1*	766.489 *1*	763.650 *1*	+2.839	3.7	1,144.001 *1*	162 *1*
Краєві (Дністер)	1 *1*	8.062 *1*	3,081,302 *1*	816.052 *1*	917.318 *1*	—101.266	124	2,980.036 *1*	7.938 *1*
Українбанк.	121 *106*	38.750 *106*	6,461.869 *106*	1,638.720 *80*	1,639.934 *86*	—1.214	1.9	6,460.655 *106*	38.993 *106*
Райфайз.	268 *195*	16.795 *195*	1,275.841 *195*	234 083 *138*	216.392 *144*	+17.691	8.2	1,293.532 *195*	17.012 *195*
Урядничі	13 *9*	1.033 *9*	218.420 *9*	41.189 *6*	37.851 *6*	+3.338	8.8	221.758 *9*	1.045 *9*
Разом	404 *312*	64.802 *312*	12.178.594 *312*	3,496.533 *226*	3,575.145 *237*	—78.612	2·2	11,099.982 *312*	65.150 *312*

дять, як нову позичку. По причині отже ріжнородности довгових документів і ріжного способу книжкування не можна зробити висновків про точність платности. На загал приходиться лише сконстатувати, що пересічний відсоток платности виносить 29.35%

Дальше виказує повища табеля, що, мимо загального зменшення стану уділених позичок, дві групи кооператив а то: сільські і урядничі виказують зріст розпозичених сум. Ця обставина вказує, що селянство, а ще більше урядництво попадають в чимраз більшу задовжність з причини господарської скрути.

І. Федак.

Резолюції Заг. Зборів „Союзу Українок" (8—9. V. 1933), в кооперативних справах.

1. Кооперативна нарада, що відбулася в рямцях Загальних Зборів С. У., одобрює предложений плян праці на рік 1933, оголошений в „Жіночій Долі" ч. 7. 1933.

2. Приймає, як клич праці на 1933 р: „Скріпім нашу кооперацію масовим членством жіноцтва".

3. Взиває кооперативний провід звернути якнайбільшу увагу на ведення кооперативної пропаганди серед жіноцтва й дати матеріяльну піддержку кооперативним секціям при Союзі Українок для переведення їхньої праці.

4. Взиваємо кооперативні секції при Союзі Українок передплачувати „Господарсько-кооперативний часопис".

5. Уважає корисним уладжувати рівночасно з кожночасними Загальними Зборами Союзу Українок — кооперативну нараду, яка обговорила би біжучі кооперативні справи серед жіноцтва.

В справі акції „Свій до свого". Загальні Збори оцінюють велику вагу, яку для нації, так під оглядом господарським, як і політичним, має власний промисл і торговля; тому з вдоволенням стверджують, що зорганізоване жіноцтво причинилося у звітовому році до поширення серед нашого загалу та до частинного зреалізування клича: „свій до свого". Одначе для повного успіху цієї акції треба дальшої, пильної уваги та послідовности цілого громадянства, зокрема жіноцтва.

Тому Загальні Збори завзивають усіх своїх членів:

1. Переводити на кожному кроці клич: свій до свого" в життя.

2. Пропагувати його серед свойого оточення.

Кооперативні ювілеї. На 1933 р. припадають такі наші коеперативні ювілеї, що якось проходять у нас без ніякого відгомону. А саме:

1) в 1863 р. — основано першу хліборобську артіль, з доходів якої отворено першу споживчу крамницю в селі С., повіт Сороки на Бесарабщині. Тепер під Румунією;

2) в 1868 р. — заснувалося київське споживче товариство, друге на Україні, а перше українське національне, в ньому працювали: Зібер, Драгоманів та інші члени „Старої київської громади";

3) у 1873 р. — М. Левітський („артільний батько“) закладає шкільну кооперативу в гімназії, першу на Холмщині, з якого-то часу датується його кооперативна діяльність;

4) у 1873 р. — основується „Товариство кредитове“ в Тисьмениці, перше в краю;

5) 1883 рік — рік основання „Народної Торговлі“;

6) і 7) у 1898 р. — повстали Кр. „Союз Кредитовий“ і „Сільський Господар“ у Львові;

і нарешті 8) в 1903 році повстав Ревізійний Союз укр. кооп. у Львові;

Всі ці річниці мають для нашої кооперації велике значіння і варто, щоб наша кооп. громада присвячувала їм пильну увагу, живим словом і письмом згадуючи ці моменти нашої минувшину, при кожній нагоді відзначаючи й вияснюючи їх історичне значіння — важний момент у пропаганді й для скріплення моральних сил теперішніх кооп. працівників, продовжувачів думок і змагань піонірів нашого руху.

Районова Молочарня в Глинянах. Увійшло тепер в звичай, що де з ким не стрінешся, всі знають лиш нарікати на крізу. Хоч часто самі її спричинили. Роздадуть на борги майно кооперативи не подбають про сплачення заявлених уділів, закапарюють книговодство, а все це оправдують крізою.

Тим приємніше стрінутися з членами управи кооперативної установи, яким чужі нарікання. Їх кооператива вивінувала як слід і ніхто не лякається її станом. І власне районова молочарня в Глинянах находиться в тім щасливім положенню. Були в її життю ріжні недомагання, „манкових“ не виключаючи. Але якраз в часі теперішньої кризи вона оздоровіла і стануло на сильних підвалинах.

Р. М. в Глинянах розпочала свою діяльність в 1925 р. як відділ задаткового товариства, основаного ще в 1876 році. Свою діяльність оперла Р. М. відразу на фізичних членах. Уділ 25 зол., вписове 1. зол.

В 1927 приступила Р. М. до будови власного дому, зазичившися при тім так, що дім заінтабульовано на львівську касу ощадности.

В 1830 р. виділилася Р. М. в окрему установу. Приступили енергійно до сплати уділів по 1 сот. від літри переробленого в молочарні молока. Завдяки цьому молочарня нині не має ніяких довгів.

Поверховий будинок, применений до вимог маслярської фабрики, зовсім вже викінчений, красується на просторій площі. Дві величезні маснички і витискач до масла порушує мотор, якого справностею управа не може нахвалитися. Розпочинаючи свою діяльність в травні 1925, Р. М. в Глинянах виробила в першому місяці заледви 559 кg. По році в цьомуж місяці виробила вже 3605 кл. а в травні 1933 продукція зросла н а 400 к л. д е н н о. За минулий рік вироблено 70.718·57 кг. масла, яке продано за 214.332 зл. З того 170.210.01 зл. виплачено за молоко, а 48.151.04 зл. надвишки з молока покрило кошта завідування і продукції.

І так: 10.600 зл. виплачено робітникам, 11.130, кошта завідування, 6.714 зл. за доставу сметани зі збірень, 2.483 за доставу масла. Решту зужито на покриття машин і на сплату хати, а 743 зл. зараховано як чистий зиск.

Пересічно плачено в році за 1 л. молока 9·7 с. за 1 товщеву одиницю 2·84 сотиків.

На 1 кг. масла в пересічи пішло 24·72 л. молока і 84·65 товщ, одиниць.

Пересічний % товщу в молоці в літніх місяцях був 3·22, в зимових 3·72. Кошта перерібки 1 кг масла виносили 0·6701с. При молочарні з о р г а н і з у в а л о с я 3.600 ч л е н і в з 27 дооколичних сіл. Р. М. мала в 1932 пер. 1269 доставців молока.

Томущо Глиняни не є добрим географічним осередком для зорганізованих сіл, тому то тяжить на Р. М. завеликий видаток за доставу сметани зі збірень.

Початкові збірні працюють зі 100—150 л. молока денної перерібки. Але побуде збірня в селі довший час і достава молока помітно зростає. Є отже збірні, як Перегноїв і Полюхів, що дають денно 700—800 л. молока.

Запасний фонд Р. М. в Глинянах виносить з кінцем 1932 р. 18.703,75 зл, а уділовий капітал 39.579,61. зл. Вдруге стільки уділового капіталу від заявлених уділів ще не стягнено, але що місяця при виплаті призначується 1 сот. від міри молока, на дальшу сплату уділів.

Р. М. поставили на цей рік в бюджеті 8 підмог по 200 зл. на закупно бляхи на 4 доми в районі молочарні, що їх будову започатковано. Збірка фондів на будову тихже домів переводиться в той спосіб, що з дотичних громад приходять декларації від доставців, а при місячній виплаті стягається з їх конта якусь квоту на будову Нар. Дому та виплачується до рук будівельного комітету.

В мин. році існував вже при Р. М. допомоговий фонд на случай загибелі худоби, з якого виплачувано допомогу потерпівшим членам. — В р. 1933. вся худоба членів за оплатою 1 зл.

в рік від штуки, зістала обовязково обезпечена на повну вартість.

Тепер управа молочарні береться за ширшу організаційну роботу в доколичних селах, щоб остаточно покінчити з приватними молочарнями, які потворили численні свої філії в районі, та, користуючи з несвідомости селян, ріжними способами оплутують їх павутинням визиску.

Старанням Р. М. відбувся вже літом ц. року в районі ряд анкет, на які запрошувано також референтів з краю. Одним з найближчих завдань Р. М. є творення комісій контролі молочности, щоб заставити всіх членів до співпраці для піднесення скількости і якости молока.

І. Б.

Нове обтяження кооператив в Австрії. Урядовий розпорядок з 19-го травня ц. р. підніс ставки оподаткування кооператив. Досі обовязувала норма, що кооператива платила титулом доходового податку 12% своєї надвишки, але могла від того відтягнути 1% свого обороту. Новий декрет постановляє, що ті кооперативи, які викажуть надвишку поверх 1500 до 3000 шилінгів, мусять платити з того 8% податку; 10% обовязує надвишка до 4500 шил. а 12%, коли надвишка більша, як 4500 шил. Цей декрет діткне особливо великі кооперативи, а тими є передовсім міські споживчі.

„Der freie Genossenschafter", урядовий орган споживчої кооперації завважує, що положення кооператив погіршується ще тим, шо, коли вони продають товар і не членам, то мусять платити ще 25% вище нормальної ставки податку, зовсім так, якби це була звичайна торговельна спілка. Новий декрет відібрав кооперативам право відкликуватися від таких податкових вимірів до податкових дорадчих комісій і від тепер буде в таких спірних справах рішати само міністерство.

Сільсько-господарські кооперативи дотепер були вільні від цього податку, якщо того зиску не ділили між членів. Тепер ця пільга відпала.

СЕРЕД КНИГ.

Стернюк Іван. Практичні вказівки для продавців. Львів, 1933. 8°, ст. 47, В додатку альбум 27 світлин на 8 картках. — Часто доводиться чути, а навіть читати в пресі, що ми, Українці — нарід без купецького змислу, — що у нас торговля занедбана і не ведеться тому, мовляв, що наш нарід взагалі не обдарований тими прикметами і хистом, котрі питомі є купецьким народам, ну хоч би таким, як Жиди. Не поділяємо вповні такого, надто песимістичного погляду, але не можемо не признати йому деякої рації. Бо ніде правди діти: у нас нерозвинений хист до торговлі, і тому саме в торговельній ділянці ми далеко відстаємо від усіх інших народів, але впрочім не менше, як і в других господарських областях. Торговля не творить виїмку. Те саме можна сказати й про промисл. А коли б ми заходилися порівнювати ще й інші культурні ділянки, ми могли б і в них сконстатувати ражучі недостачі.

Думаємо, що оскільки повищий закид про нашу нездатність до торгівлі і має частинно рацію, то причин її треба шукати не в природних прикметах і вдачі народу, а в першій мірі в браку відповідних навичок і добре вироблених купецьких традицій, в зникаючій вже, на щастя, традиційній інфамії торгов. фаху в очах широкого загалу, а головно в браку належитої теоретичної й практичної підготовки одиниць до торговельного звання і праці в ньому. Все це зводиться кінець-кінцем до браку у наших торговців потрібних їм знань. І відродження укр торговлі треба від цього починати. Треба отже вчитися і ще раз вчитися. Не лякаючися й теорій, так немилих у нас і погорджуваних, треба зачинати від засвоєння елементарних, початкових відомостей про торговельну умілість. І цій потребі — в приміненню до наших обставин — має завданням відповісти книжка інсп. І Стернюка. Вона старається подати читачеві практичні знання, які саме й повинні лягти в основу добрих купецьких навичок і традицій.

Не маючи претенсій до наукового і вповні вичерпуючого свій предмет підручника, автор хоче напровадити наших, здебільшого початкуючих торговців на правдиву їх путь, звернути їх увагу на той мінімум практичних знань, без яких не можна нині продавцеві ступити кроку й без обави пуститися на обраний ним життєвий шлях. Він мусить знати, де має станути склеп і як він має виглядати зовні та в сере-

дині, який мусить бути зовнішний вигляд продавця, його духові прикмети, освіта. Все це матиме велике виховуюче значіння, бо привчить наших людей до таких рідких у нас прикмет, як замилування до науки, самоудосконалювання, сталости, дбайливости, до порядку, уміння його завести й додержувати. (Розділи I—V).

Ряд дальших розділів, трактує про те, як належить обслуговувати покупців, як пакувати товари, які і як вести розмови з покупцями. І ці розділи йдуть по тій же основній лінії і думці: виховання продавців, виплекання питомих їм душевних прикмет, вироблення певних культурних звичок, поведінки, відношення до сторін і т. и. (Розділи VI—VIII).

Окремий розділ (IX) доволі докладно обговорює способи приєднування покупців, застановляючись над питанням реклями, старяючись розбудити приспаний у нас змисл до реклямування своїх підприємств чи товарів. Тут автор подає цілий ряд практичних вказівок, помислів, порад, осторог, тощо. Кладе особливу вагу на ініціятивність підприємця (торговця). Специяльний розділ присвячено також справі приєднування покупців в члени кооперативи. І взагалі — треба це підкреслити, — автор має на оці передовсім відносини в наших торговельних кооперативах, так що хосенною ця книжка стане в першу чергу для кооп. крамарів. Додані на кінці книжки образки склепових уряджень, зовнішнього вигляду будинків та виставових вікон, доцільно дібрані, також являються добрими і повчаючими ілюстраціями до відповідних уступів книжки.

Книжечка сповнить свою ролю і безумовно причиниться до піднесення торговельної ділянки взагалі, а в нашій кооперації зокрема. Нам остається тільки побажати їй цих успіхів та належного поширення і приняття в заінтересованих кругах. *В.*

Храпливий Евген. За наше хліборобське шкільництво. Львів, „Сільський Господар“, 1933, м. 8⁰, ст, 46 + (2). — Названа книжечка Е. Храпливого — це сотий випуск „Бібліотеки Сільського Господаря“. Ювилейне число. На нашому убогому видавничому терені сота — не книжка — а навіть книжечка, брошурка є вже визначною ювілейною подією. Не кожне бо видавництво дотягає у нас до такої кількости своїх видань. Тим замітнішою під цим оглядом є діяльність Т-ва „Сільський Господар“. З обширної предмови довідуємося, як розвивалася ця діяльність по роках, про її початки, хто й коли провадив та редагував видання „С. Г.“ і т. п.

Сама книжка Е. Храпливого трактує про ряд вічно живих і актуальних питань з ділянки нашого фахового шкільництва, що правда, найбільш відрубної і фахово виграненої — про хліборобське шкільництво. Та навіть і в цій ділянці автор обмежив своє завдання до одної сторони справи. Це є може і недостатною, але й доброю прикметою праці Е. Храпливого, бо дозволило йому, не комплікуючи завдання, як слід, хоч і коротко вичерпати питання. Цим питанням є сучасний стан нашого хліборобського шкільництва та його потреби і перспективи на тлі загальних уваг про місце і значіння хліборобск. шкільництва в цілій системі суспільно-агрономічної праці. Отже громадянське наставлення (тісний звязок з сусп. агрономією) реалізм, ц. то постійний огляд на наші умови й обставини — позитивно цихують книжечку Е. Храпливого. З окремих питань слід відзначити проблему учительства і звязок школи з господарським життям в цілі поширення впливу школи поза межі її суто навчальної діяльности — що потрактовані докладніше, оскільки на це дозволили авторові невеличкі розміри книжечки. Доцільно доповнює книжку розділ про „міжнародні постанови про хліборобське шкільництво“, де подано в головніших точках постанови IV. Міжнар. Конгресу хлібороб. навчання; це поширює обрії загального погляду на справу в її повному обсязі.

Книжечка ознайомить коротко, але зі самою суттю інтересної проблеми, та не лише безпосередньо заінтересованих. Вона буде цікава для всіх. Як популяризаційне видання, вона ще в більшій мірі осягнулаб своє завдання, якби автор вистерігався по можности таких неясних виразів, як еманація, і взагалі чужих слів. Незашкодило б між іншим також в цілі більшої стравности основних думок та інтенцій автора бодай коротко пояснити, що то є суспільна агрономія — а то з огляду на свіжих і не обізнаних, з тією дисципліною чи галузею практичної госп. діяльности читачів. *В.*

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський

Друкарня „Бібльос“, Львів, Японська 7. Тел. 14-78.